

UiT Norges arktiske universitet

Det juridiske fakultet

Advokaters undersøkelses- og rapporteringsplikt etter hvitvaskingsloven

En analyse av advokaters undersøkelses- og rapporteringsplikt etter hvitvaskingsloven, herunder praktiske problemstillinger og forholdet til advokaters øvrige plikter

Andrea Sofie Langwell

Masteroppgave i rettsvitenskap, JUR-3902, vår 2024

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	3
1.1	Tema, bakgrunn og aktualitet	3
1.2	Begrepsavklaringer	5
1.3	Rettskildebilde og metode	6
1.4	Avgrensning og videre fremstilling	7
2	Hvitvaskingsregelverket	9
2.1	Hvitvaskingsloven	9
2.1.1	Bakgrunn og formål	9
2.1.2	Forholdet mellom hvitvaskingsloven, EUs hvitvaskingsdirektiv og FATFs anbefalinger	11
2.1.3	Hvitvaskingslovens systematikk	12
2.1.4	Anvendelsesområde for advokater	14
3	Advokaters undersøkelsesplikt	18
3.1	Rettslig utgangspunkt	18
3.1.1	Terskelen for å starte undersøkelser	19
3.1.2	Risikobaserte tiltak	20
3.1.3	Omfanget av undersøkelsene	21
3.1.4	Gjelder undersøkelsesplikten for advokater ved transaksjoner med svak eller ingen forbindelse til egen klient?	22
3.1.5	Gjennomføring av nærmere undersøkelser i praksis	23
3.1.6	Advokaters plikt til å ikke gjennomføre mistenkelige transaksjoner	24
3.2	Hvordan skal bestemmelsen i RGA punkt 3.1.8 forstås i lys av advokatens øvrige plikter etter hvitvaskingsloven?	25
4	Advokaters rapporteringsplikt	27
4.1	Den generelle rapporteringsplikten	27
4.1.1	Terskelen for å rapportere til Økokrim	28
4.1.2	Rapporteringspliktens forhold til taushetsplikten	29

4.1.3	Konsekvenser av manglende rapportering	30
4.2	Særskilt unntak fra rapporteringsplikten for advokater	30
4.2.1	Rekkevidden av unntaket fra rapporteringsplikten for advokater	32
4.2.2	Nærmere om vilkåret «fastslår en klients rettsstilling»	33
4.2.3	Nærmere om vilkåret «bistår en klient i forbindelse med rettergang»	38
4.3	Gjelder rapporteringsplikten hvis advokater får mistanke om at de selv har begått hvitvasking eller terrorfinansiering?	39
5	Avsluttende betraktninger	43
	Referanseliste	45
	Norsk lovgivning	45
	Norske lovforarbeider og andre publikasjoner fra det offentlige	45
	Norske rettsavgjørelser	46
	EU-direktiv	47
	EMD-praksis	48
	Internasjonale avtaler	48
	Litteratur og tidsskrifter	48
	Øvrige publikasjoner	50

1 Innledning

1.1 Tema, bakgrunn og aktualitet

Temaet for masteroppgaven er advokaters undersøkelses- og rapporteringsplikt etter hvitvaskingsloven.¹ Per 31. desember 2023 var det 9317 praktiserende advokater i Norge.² I løpet av samme året rapporterte advokater 23 mistenkelige transaksjoner (MT-rapporter) av totalt 23 704 innrapporteringer.³ Problemstillingen som danner utgangspunktet for oppgaven er hvordan advokaters undersøkelses- og rapporteringsplikt fungerer i praksis. Formålet med oppgaven er å gi en fremstilling av reglene *de lege lata*, samt analysere pliktene *de lege ferenda*.

Hvitvasking og terrorfinansiering utgjør et komplekst og alvorlig samfunnsproblem som har fått økende oppmerksomhet, både nasjonalt og internasjonalt.⁴ Motivet bak hvitvasking er «å sikre utbyttet av en straffbar handling ved å tilsløre utbyttets ulovlige opprinnelse».⁵ Hvitvasking kan utføres på mange måter, og nye metoder blir stadig utviklet.⁶ Dette gjør kampen mot kriminelle nettverk som søker å skjule ulovlige inntekter stadig mer utfordrende.

Advokatstanden har høy tillit i samfunnet, og bruk av advokater til å gjennomføre pengeoverføringer bidrar til å styrke legitimiteten av transaksjonen. Risikoen for hvitvasking tilknyttet advokater, er vurdert å være *betydelig* (nivå 3 av 4).⁷ Denne risikoen er særlig knyttet til bruk av klientkontoer, ettersom det fremmer anonymitet ved overføring av penger, og er spesielt egnet til hvitvasking og finansiering av terror. Bruk av klientkonto er heller ikke underlagt særskilt regulering med hensyn til hvilke typer transaksjoner advokater kan bistå med.⁸

¹ Lov 1. juni 2018 nr. 23 om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering (heretter hvitvaskingsloven).

² Tilsynsrådet, *Årsrapport*, 2023, s. 15 (lest 02.03.2024).

³ Økokrim, *Statistikk MT-rapporter*, 2023 (lest 02.03.2024).

⁴ NOU 2016: 27 Ny lovgivning om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering II, s. 21 (punkt 2.2.4).

⁵ Alf Petter Høgberg og Ulf Stridbeck (red.), *Hvitvasking*, Universitetsforlaget 2008, s. 17.

⁶ Økokrim, *Trendrapport om hvitvasking 2011*, s. 24.

⁷ Økokrim, *Nasjonalt risikovurdering – hvitvasking og terrorfinansiering 2022*, s. 63.

⁸ Økokrim (2022), s. 63.

Det er flere grunner til hvorfor hvitvasking bør bekjempes. For det første kan det undergrave integriteten, stabiliteten og omdømmet til den finansielle sektoren. Hvitvasking kan også bidra til annen kriminalitet og føre til reduserte skatteinntekter for staten, både fordi inntekten skjules og fordi kriminelle inntekter naturligvis sjeldent rapporteres til beskatning.⁹ I forlengelsen av de øvrige skadevirkningene, vil hvitvasking også skade den økonomiske utviklingen. Det er derfor viktig å bekjempe hvitvasking, ettersom det er skadelig for det økonomiske systemet og samfunnet som sådan.¹⁰

Hensikten med hvitvaskingsregelverket er å gjøre det vanskeligere å hvitvaske penger og annet utbytte fra straffbare handlinger, samt redusere fristelsen for å begå lovbrudd som gir stort utbytte.¹¹ Det er essensielt at Norden og Europa har et mest mulig ensartet regelverk for å bekjempe hvitvasking og terrorfinansiering, ettersom ulikheter i lovgivningen mellom land kan utnyttes av kriminelle aktører.¹² Ved å følge felles regler kan land samarbeide mer effektivt og beskytte samfunnet mot skadelige økonomiske aktiviteter. Det vil også skape et mer solid grunnlag for internasjonalt samarbeid, samt styrke kampen mot økonomisk kriminalitet på globalt nivå.

Den nasjonale hvitvaskingsloven er et resultat av Norges forpliktelser i Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS).¹³ EØS er en folkerettslig avtale mellom EU, Norge, Island og Liechtenstein, som forplikter landene til å integrere EU-direktivene, som er relevante for EØS, inn i nasjonal rett.¹⁴ Formålet med hvitvaskingsloven er å «forebygge og avdekke hvitvasking og terrorfinansiering», jf. hvitvaskingsloven § 1 første ledd. Tiltakene skal også «beskytte det finansielle og økonomiske systemet samt samfunnet som helhet ved å forebygge og avdekke at rapporteringspliktige brukes eller forsøkes brukt som ledd i hvitvasking eller terrorfinansiering», jf. annet ledd.

⁹ NOU 2016: 27, s. 22 (punkt 2.2.4).

¹⁰ NOU 2016: 27, s. 22 (punkt 2.2.4).

¹¹ Regjeringen, *Regjeringens handlingsplan mot økonomisk kriminalitet*, 2004, s. 14 (punkt 3.5).

¹² NOU 2016: 27, s. 209 (punkt 13.1).

¹³ Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS-avtalen) 2. mai 1992.

¹⁴ Lov 27. november 1992 nr. 109 om gjennomføring i norsk rett av hoveddelen i avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) mv. (EØS-loven).

Hvitvaskingsloven pålegger en rekke aktører, herunder advokater, å gjøre tiltak for å oppnå lovens formål. Et av tiltakene er å gjennomføre nærmere undersøkelser dersom advokaten avdekker forhold som kan indikere at midler har tilknytning til hvitvasking eller terrorfinansiering, jf. hvitvaskingsloven § 25 første ledd. Hvis undersøkelsene viser at det er forhold som gir grunnlag for mistanke om hvitvasking eller terrorfinansiering, skal advokaten oversende opplysninger til Økokrim, jf. hvitvaskingsloven § 26 første ledd. Både undersøkelses- og rapporteringsplikten er viktige verktøy for å avdekke og forebygge hvitvasking og terrorfinansiering.

Gjennomføring og unnlattelse av undersøkelser og rapportering kan potensielt få store konsekvenser for advokater. På den ene siden kan feilrapportering av taushetsbelagte forhold føre til at advokaten blir ilagt bot eller fengsel inntil 1 år etter straffeloven § 211, jf. hvitvaskingsloven § 26 fjerde ledd.¹⁵ På den andre siden kan unnlattelse av rapportering av forhold som krever rapportering, føre til overtredelsesgebyr eller straffansvar etter hvitvaskingsloven § 49 eller § 51.

Advokatene står i en særstilling når det gjelder hvitvaskingsloven, ettersom deler av advokatvirksomheten ligger innenfor lovens plikter, mens andre deler ligger utenfor. I løpet av det siste året har en gjennomgang fra Tilsynsrådet for advokatvirksomhet påvist at det er en generell mangel på forståelse for risiko blant advokater når det gjelder deres egen virksomhet, samt en manglende forståelse av rekkevidden av lovens transaksjonsbegrep.¹⁶ Det indikerer et behov for en gjennomgang av hvordan reglene både fungerer og er ment å fungere for advokater i praksis.

1.2 Begrepsavklaringer

I det følgende vil det gis en nærmere forklaring av sentrale begreper som vil anvendes mer inngående i oppgaven.

Hvitvasking er definert i hvitvaskingsloven § 2 bokstav a, som henviser til de respektive straffebestemmelsene i straffeloven §§ 332 og 337. Begrepet «hvitvasking» i hvitvaskingsloven dekker også det som i straffeloven betegnes som *heleri*. Etter straffeloven §

¹⁵ Lov 20. mai 1005 nr. 28 om straff (heretter straffeloven).

¹⁶ Økokrim (2022), s. 63.

337 er det et krav om at det foreligger et «utbytte» av en straffbar handling. Vanligvis består et slikt utbytte av penger, eksempelvis ved tyveri, narkotikasalgs eller skatteunndragelse.¹⁷ Hvitvasking kan enkelt defineres som «den prosess som har som mål å skjule eller tilsløre at verdier stammer fra straffbare forhold».¹⁸

Terrorfinansiering er også definert i hvitvaskingsloven § 2 bokstav b, hvor det er vist til straffeloven §§ 135 og 136 a. Ved terrorfinansiering er formålet å skjule hvor midler er på vei, hvem som er mottaker og hva midlene skal brukes til når de har kommet frem til den endelige mottakeren.¹⁹ Terrorfinansiering skiller seg således fra hvitvasking ved at den kan involvere midler som opprinnelig er lovlig tjent, mens hvitvasking alltid vil involvere midler som er opptjent ulovlig.

Rapporteringspliktige er de aktørene som er pålagt å gjennomføre tiltak for å forebygge og avdekke hvitvasking og terrorfinansiering etter hvitvaskingsloven. Det følger av hvitvaskingsloven § 2, jf. § 4 hvilke aktører som omfattes. I hvitvaskingsloven § 4 første ledd fremgår det at loven gjelder for 15 juridiske personer, eksempelvis banker, kredittforetak, finansieringsforetak og Norges Bank. Loven gjelder også for bestemte juridiske og fysiske personer i utøvelsen av deres yrke, jf. hvitvaskingsloven § 4 annet ledd, eksempelvis statsautoriserte og registrerte revisorer, samt advokater.

1.3 Rettskildebilde og metode

Oppgavens sentrale rettskilder er hvitvaskingsregelverket som inkluderer hvitvaskingsloven, EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv og Financial Action Task Force`s (FATF) anbefalinger. Problemstillingene er preget av at rettskildematerialet er relativt nytt, og omfanget av tilgjengelige rettskilder er begrenset når det gjelder de mest autoritative kildene.

Det foreligger foreløpig ingen rettsavgjørelser fra norske domstoler som direkte angår advokaters undersøkelses- og rapporteringsplikt etter hvitvaskingsloven. Bestemmelsene har likevel blitt berørt i avgjørelser knyttet til advokaters taushetsplikt. Det er begrenset med juridisk litteratur på området, men i 2021 ble det utgitt en lovkommentar til

¹⁷ Eksempler hentet fra Jon Petter Rui, Gunnar Holm Ringen og Kristine Frivold Rørholt, *Lovkommentar til hvitvaskingsloven*, Universitetsforlaget 2021, s. 26.

¹⁸ NOU 2016: 27, s. 22 (punkt 2.2.4).

¹⁹ Rui, Ringen og Rørholt (2021), s. 42.

hvitvaskingsloven.²⁰ Tilsynsrådet for advokatvirksomhet har også publisert en veiledning til etterlevelse av hvitvaskingsregelverket for advokat- og rettshjelpsvirksomhet.²¹

I oppgaven tas det sikte på å gjøre rede for og analysere advokaters undersøkelses- og rapporteringsplikt etter hvitvaskingsloven *de lege lata*. For å besvare problemstillingen, vil en rettsdogmatisk metode benyttes. Med *rettsdogmatikk* refereres det til en fremstilling av gjeldende rett.²² Det vil ikke gis en mer inngående beskrivelse av den alminnelige rettskildelæren, og eventuelle metodiske utfordringer vil bli håndtert underveis i oppgaven.

Det tas også sikte på å analysere pliktene *de lege ferenda*. I litteraturen er grensen mellom rettsdogmatikk og rettspolitikk omdiskutert, men det vil ikke gjøres rede for diskusjonen her.²³ I oppgaven forstås rettspolitikk som «vurderinger av hvordan rettsregler bør være».²⁴ Rettspolitiske betraktninger er følgelig vurderinger som ikke har avgjørende betydning ved fastleggelsen av gjeldende rett, men heller betraktninger fra et kritisk perspektiv.

1.4 Avgrensning og videre fremstilling

Hvitvaskingsloven og straffeloven regulerer de rettslige virkemidlene for å bekjempe hvitvasking og finansiering av terror. Det er likevel grunnleggende forskjeller mellom straff som virkemiddel mot hvitvasking og terrorfinansiering, og de preventive bestemmelsene i hvitvaskingsloven. Straffeloven retter seg mot den som begår en straffbar handling, for eksempel hvitvasking og terrorfinansiering, og faller utenfor oppgavens problemstilling. Av hensyn til oppgavens omfang vil det også avgrenses mot komparativ rett.

I oppgavens kapittel to vil det gis en fremstilling av hvitvaskingsregelverket, med fokus på regelverkets bakgrunn og formål, hvitvaskingslovens forhold til EUs hvitvaskingsdirektiv og FATFs anbefalinger, dens systematikk og anvendelsesområde for advokater.

²⁰ Se Rui, Ringen og Rørholt (2021).

²¹ Se Tilsynsrådet, *Veiledning til hvitvaskingsregelverket i advokat- og rettshjelpsvirksomhet*, 2021.

²² Jens Edvin A. Skoghøy, *Rett og rettsanvendelse*, 1. utg., Universitetsforlaget 2018, s. 25.

²³ Se Christoffer C. Eriksen, «Om rettspolitikk», *Kritisk Juss* nr. 4 (2012) s. 139–157, på s. 141.

²⁴ Eriksen (2012), s. 140

Kapittel tre omhandler advokaters undersøkelsesplikt, hvor det vil gjøres rede for reglene og problematiseres hvordan bestemmelsen i RGA punkt 3.1.8 skal forstås i lys av advokatens øvrige plikter etter hvitvaskingsloven.

Videre vil kapittel fire behandle advokaters rapporteringsplikt. Det vil gjøres rede for den generelle rapporteringsplikten, det særlige unntaket som gjelder for advokater, samt undersøkes om rapporteringsplikten gjelder når advokater får mistanke om at de selv har begått hvitvasking eller terrorfinansiering.

Endelig vil masteroppgaven avrundes i kapittel fem med avsluttende betraktninger.

2 Hvitvaskingsregelverket

2.1 Hvitvaskingsloven

2.1.1 Bakgrunn og formål

Hvitvaskingsloven har sin opprinnelse i EØS-rettslige direktiver, som er vedtatt av EU og gjennomført gjennom EØS-avtalen.²⁵ Den første fullstendige hvitvaskingsloven ble vedtatt i 2003 som følge av gjennomføring av direktiv 2001/97/EF (EUs andre hvitvaskingsdirektiv).²⁶ Hvitvaskingsloven ble revidert i 2009 med enkelte endringer for å gjennomføre direktiv 2005/60/EF (EUs tredje hvitvaskingsdirektiv).²⁷

Gjeldende hvitvaskingslov, av 2018, bygger på direktiv 2015/849 (EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv), og er innlemmet i EØS-avtalen.²⁸ Direktivet er et *minimumsdirektiv* som innebærer at medlemslandene står fritt til å vedta strengere regler, jf. direktivets artikkel 5. Til illustrasjon har Norge strengere regler, enn det som følger av fjerde hvitvaskingsdirektiv, for hvem som kan betraktes som tredjeparter ved kundetiltak som utføres av tredjepersoner.²⁹

For øvrig har EU kommet med et femte og sjette hvitvaskingsdirektiv, som ble vedtatt etter at lovforarbeidet med den nye hvitvaskingsloven hadde startet.³⁰ EUs femte hvitvaskingsdirektiv inneholder mindre endringer sammenlignet med det fjerde direktivet, og det ble gjort «flere endringer i forskriften for å implementere femte hvitvaskingsdirektiv i norsk rett».³¹ EUs

²⁵ Av hensyn til oppgavens omfang vil det ikke gis en fullstendig redegjørelse av de metodiske prinsippene som gjelder ved tolkningen av EU- og EØS-retten.

²⁶ Ot.prp. nr. 72 (2002-2003) Lov om tiltak mot hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger mv. (hvitvaskingsloven), s. 7 (punkt 1).

²⁷ Ot.prp. nr. 3 (2008-2009) Om lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv. (hvitvaskingsloven), s. 9 (punkt 1).

²⁸ Prop. 40 L (2017-2018) Lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering (hvitvaskingsloven), s. 7 (punkt 2.1.1).

²⁹ Prop. 40 L (2017-2018), s. 93 (punkt 5.8.4.1).

³⁰ Se Europaparlamentets og Rådets direktiv 2018/843 av 30. mai 2018 om tiltak for å hindre at finanssystemet brukes til hvitvasking av penger eller finansiering av terrorisme (EUs femte hvitvaskingsdirektiv) og direktiv 2018/1673 av 23. oktober 2018 om strafferetlig bekjempelse af hvidvask af penge (EUs sjette hvitvaskingsdirektiv).

³¹ Kristine Frivold Rørholt, *Norsk lovkommentar: Hvitvaskingsloven*, rettsdata.no, note (*) (lest 16.03.2024).

sjette hvitvaskingsdirektiv fokuserer på kriminalisering av hvitvasking, og er følgelig ikke relevant for verken hvitvaskingsloven eller oppgavens problemstilling.

Direktivet og hvitvaskingsloven bygger igjen på anbefalingene til FATF.³² FATF ble etablert som et samarbeidsforum i 1989 av G7-landene for å bekjempe hvitvasking.³³ Etter terrorangrepene mot USA 11. september 2001 ble FATFs arbeidsområde utvidet til å inkludere bekjempelse av finansiering av terror.³⁴ Tiltakene mot terrorfinansiering består av ni anbefalinger, som sammen med de 40 anbefalingene mot hvitvasking, danner rammeverket for FATFs tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering.³⁵

Hvitvaskingslovens overordnede formål er «å forebygge og avdekke hvitvasking og terrorfinansiering», jf. hvitvaskingsloven § 1 første ledd. Videre presiseres det i annet ledd at tiltakene i loven skal «beskytte det finansielle og økonomiske systemet samt samfunnet som helhet ved å forebygge og avdekke at rapporteringspliktige bruker eller forsøkes brukt som ledd i hvitvasking eller terrorfinansiering». Bestemmelsen har som funksjon å «angi, presisere og avgrense lovens anvendelsesområde», og er en sentral rettskilde ved tolkningen av lovens øvrige bestemmelser.³⁶ Et interessant aspekt ved hvitvaskingsregelverket er dets preventive funksjon ettersom reglene retter seg mot forebygging og avdekking av hvitvasking og terrorfinansiering. Regelverket regulerer følgelig ikke tilfeller ved allerede forekommet hvitvasking eller terrorfinansiering – det vil være et tema for strafferetten.

Det er naturligvis et ønske at myndighetene får tilgang til informasjon fra advokater ved mistanke om hvitvasking og terrorfinansiering, ettersom det kan bidra til å avdekke lovbrudd. Professor Jon Petter Rui har uttrykt at «hovedformålet med hvitvaskingsloven er at rapporteringspliktige skal fremskaffe mest mulig etterretningsinformasjon med høyest mulig kvalitet».³⁷ Høyesterett har også sluttet seg til dette synet i HR-2024-761-A premiss 38.

³² Prop. 40 L (2017-2018), s. 9 (punkt 2.1.1).

³³ Prop. 40 L (2017-2018), s. 10 (punkt 2.1.3).

³⁴ Ot.prp. nr. 72 (2002-2003), s. 9 (punkt 2.1.4).

³⁵ Jon Petter Rui, *Hvitvasking: Fenomenet, regelverket, nye strategier*, Universitetsforlaget 2012, s. 86.

³⁶ Rui, Ringen og Rørholt (2021), s. 55.

³⁷ Jon Petter Rui, «Om bankers rett til avslag/oppsigelse og plikt til avvisning og avvikling av kundeforhold grunnet i hvitvaskingsloven», *Tidsskrift for forretningsjus nr. 1* (2023) s. 2–49, på s. 7.

Formålsbestemmelsen bygger på direktivets artikkel 1 nr. 1, som slår fast at formålet med direktivet er «to prevent the use of the Union's financial system for the purposes of money laundering and terrorist financing». FATFs anbefalinger har ikke en direkte formålsbestemmelse, men i andre dokumenter har det blitt uttrykt at det finnes et overordnet formål («High-Level Objective») som bør være prioritert ved gjennomføringen av hvitvaskingsregelverket. FATF har lagt til grunn at «[f]inancial systems and the broader economy are protected from the threats of money laundering and the financing of terrorism and proliferation, thereby strengthening financial sector integrity and contributing to safety and security».³⁸

Både formålsbestemmelsen i artikkel 1 og FATFs omtale av det overordnede målet fokuserer på å beskytte økonomiske hensyn og det finansielle systemet, uten å nevne konsekvensene som hvitvasking og terrorfinansiering har for samfunnet, spesifikt. Det fremgår likevel av direktivets fortale avsnitt 1 og 2 at det indre marked og internasjonal utvikling kan lide som følge av hvitvasking, samt at hvitvasking, finansiering av terror og organisert kriminalitet er alvorlige utfordringer som må håndteres på EU-nivå.

2.1.2 Forholdet mellom hvitvaskingsloven, EUs hvitvaskingsdirektiv og FATFs anbefalinger

Ettersom hvitvaskingsloven bygger på EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv og FATFs anbefalinger, vil det gis noen bemerkninger om forholdet mellom rettskildene.

Dersom en lov har som mål å gjennomføre en internasjonal traktatforpliktelse, vil den aktuelle traktatforpliktelsen ha samme rettskildevekt som forarbeid.³⁹ Det gjelder ved tolkningen av lover som tar sikte på å gjennomføre EØS-direktiver, slik som tilfellet i hvitvaskingsloven.⁴⁰ Loven skal samsvare med direktivets minimumsforpliktelser, og direktivet vil utgjøre en tungtveiende rettskilde for å avgjøre hvilke krav som stilles til innholdet i norsk rett.

I Rt. 2000 s. 1811 P (Finanser I) omtalte Høyesterett anvendelsen av EU-direktiv ved fortolkningen av norsk rett. Selv om direktiver «ikke har direkte virkning i norsk rett, har de

³⁸ FATF, *Methodology for Assessing Technical Compliance with the FATF Recommendations and the Effectiveness of AML/CFT Systems* (2013), s. 16.

³⁹ Skoghøy (2018), s. 74.

⁴⁰ Skoghøy (2018), s. 74.

betydning som tolkningsmomenter i forhold til norske lovbestemmelser».⁴¹ Videre ble det lagt til grunn at «[f]or norsk rett følger dette av presumsjonsprinsippet, hvorefter norsk lov så vidt mulig skal tolkes i samsvar med våre folkerettslige forpliktelser».⁴² Det understreker prinsippet om at nasjonal lovgivning bør tolkes i tråd med internasjonale forpliktelser.

FATFs anbefalinger har hatt stor innvirkning på EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv, og vil være et sentralt tolkningsbidrag for både direktivet og hvitvaskingsloven. I fortalen uttales det at forpliktelsene i direktivet skal være i samsvar med, og minst like strenge som FATFs anbefalinger, jf. avsnitt 4. Siden direktivets forpliktelser er gjennomført i norsk rett i hvitvaskingsloven, har FATFs anbefalinger hatt stor innvirkning på norsk rett. I de tilfellene hvor FATFs anbefalinger ikke er gjennomført gjennom direktivforpliktelser, er de likevel tatt i betraktning under utformingen av hvitvaskingsloven.⁴³ Anbefalingene er ikke folkerettslig bindende, men har i praksis «stor betydning for internasjonal utvikling av tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering».⁴⁴ FATF er den fremste regelutvikleren på internasjonalt nivå, og spiller en avgjørende rolle i utformingen av tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering.⁴⁵

2.1.3 Hvitvaskingslovens systematikk

Hvitvaskingsloven retter seg mot og gjelder for alle rapporteringspliktige som er etablert i Norge.⁴⁶ For å realisere lovens formål om å «forebygge og avdekke» hvitvasking og terrorfinansiering, pålegger hvitvaskingsloven rapporteringspliktige fire hovedforpliktelser.⁴⁷ Den første hovedforpliktelsen er å bli kjent med sine kunder ved å gjennomføre kundetiltak i henhold til hvitvaskingsloven §§ 10 til 20, jf. hvitvaskingsloven § 9. Bestemmelsene gir regler om blant annet forenklede og forsterkede kundetiltak, samt behandling av politisk eksponerte personer.

⁴¹ Rt. 2000 s. 1811 P (Finanger I), s. 1826.

⁴² Rt. 2000 s. 1811 P (Finanger I), s. 1826.

⁴³ NOU 2016: 27, s. 34 (punkt 3.1.1) og Prop. 40 L (2017-2018), s. 10 (punkt 2.1.3).

⁴⁴ Prop. 40 L (2017-2018), s. 10 (punkt 2.1.3).

⁴⁵ Rui (2012), s. 26.

⁴⁶ Se hvitvaskingsloven §§ 3 og 4 for nærmere angivelse av hvem som omfattes.

⁴⁷ Se HR-2024-761-A premiss 37.

Den andre hovedforpliktelsen er løpende oppfølging av eksisterende kunder, jf. hvitvaskingsloven § 24. Bestemmelsen må sees i sammenheng med de andre kundetiltakene. Formålet med bestemmelsen er «å vurdere om opplysningene kundene oppga i den innledende kontrollen stemmer med kundenes faktiske adferd underveis i kundeforholdet».⁴⁸ I tillegg skal bestemmelsen bidra til å sikre at den rapporteringspliktige har oppdatert informasjon om kundene.

Den tredje hovedforpliktelsen er å undersøke indikasjoner på hvitvasking eller terrorfinansiering, jf. hvitvaskingsloven § 25. Bestemmelsens første ledd fremholder at «[d]ersom rapporteringspliktige avdekker forhold som kan indikere at midler har tilknytning til hvitvasking eller terrorfinansiering, skal det foretas nærmere undersøkelser».⁴⁹ Undersøkelsesplikten er en naturlig foranledning til rapporteringsplikten.

Rapporteringsplikten utgjør den fjerde hovedforpliktelsen i hvitvaskingsloven, og kan sies å være lovens kjerneforpliktelse.⁵⁰ Plikten reguleres i hvitvaskingsloven § 26 hvor det i første ledd første setning fremgår at «[d]ersom det etter nærmere undersøkelser er forhold som gir grunnlag for mistanke om hvitvasking eller terrorfinansiering, skal rapporteringspliktige oversende opplysninger til Økokrim om forholdene».⁵¹

Det følger av direktivet og FATFs anbefalinger at plikten til å undersøke, og eventuelt rapportere, er en «sentral del av hvitvaskingsregelverket».⁵² Det er viktig å bemerke seg at undersøkelses- og rapporteringsplikten er straffesanksjonerte plikter etter hvitvaskingsloven § 51 annet ledd. Bestemmelsen legger til grunn at rapporteringspliktige som forsettlig eller grovt uaktsomt overtrer blant annet §§ 24 og 25, kan straffes med bøter eller i særlige skjerpene omstendigheter fengsel. Det medfører at det strafferettslige legalitetsprinsippet i Grunnloven⁵³ § 96 legger strenge føringer for en utvidende tolkning av reglene.⁵⁴

⁴⁸ Henriette Stenbeck, *Karnov lovkommentar: Hvitvaskingsloven*, lovdata.no, note 1 til § 24 (lest 17.03.2024).

⁴⁹ Undersøkelsesplikten vil behandles i oppgavens punkt 3.

⁵⁰ Rui, Ringen og Rørholt (2021), s. 306.

⁵¹ Rapporteringsplikten vil behandles i oppgavens punkt 4.

⁵² Prop. 40 L (2017-2018), s. 99 (punkt 6.1).

⁵³ Lov 17. mai 1814 Kongeriketets Norges Grunnlov (heretter Grunnloven).

⁵⁴ Rui, Ringen og Rørholt (2021), s. 299.

2.1.4 Anvendelsesområde for advokater

Advokater ble omfattet av hvitvaskingsregelverket i hvitvaskingsloven av 2003. Årsaken til inkluderingen av advokater i regelverket var å følge opp EUs andre hvitvaskingsdirektiv som utvidet gruppen av rapporteringspliktige.⁵⁵ Internasjonal erfaring viste at advokattjenester kunne utnyttes til hvitvaskingsformål, og det ble ansett som «viktig at advokater bringes aktivt inn i kampen mot slik kriminalitet».⁵⁶

Lovens anvendelsesområde for advokater fremgår av hvitvaskingsloven § 4 annet ledd bokstav c:

«Loven gjelder også for følgende juridiske og fysiske personer i utøvelsen av deres yrke: [...] advokater og andre som ervervsmessig eller stadig yter selvstendig rettshjelp, når de på klientens vegne utfører finansiell transaksjon eller en transaksjon som gjelder fast eiendom, eller når de bistår ved planlegging eller utføring av transaksjon for klient i forbindelse med

1. kjøp og salg av fast eiendom eller virksomhet
2. forvaltning av en klients penger, verdipapir eller andre aktiva
3. åpning eller forvaltning av bank- eller verdipapirkonto
4. fremskaffelse av nødvendig kapital til opprettelse, drift eller ledelse av selskap
5. opprettelse, drift eller ledelse av selskap, fond eller en lignende juridisk person eller formuesmasse, herunder utenlandsk trust eller tilsvarende juridisk arrangement.» (min understreking)

Bestemmelsen er en direkte implementering av ordlyden i EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv artikkel 2 nr. 1 punkt 3 bokstav b. Ordlyden reiser to sentrale spørsmål i forhold til lovens anvendelsesområde for advokater. Det første er hvem som er underlagt hvitvaskingsloven, og det andre er i hvilke situasjoner loven gjelder.

En naturlig språklig forståelse av «advokater» tilsier en person som har bevilling til å utøve rettshjelpsvirksomhet. Etter domstolloven § 218, jf. § 220 er advokater de som har fått

⁵⁵ Ot.prp. nr. 72 (2002-2003), s. 32 og Europaparlamentets- og Rådsdirektiv 2001/97/EF av 4. desember 2001 om tiltak for å hindre at det finansielle system brukes til hvitvasking av penger (EUs andre hvitvaskingsdirektiv).

⁵⁶ Ot.prp. nr. 72 (2002-2003), s. 37 (punkt 5.5.5).

bevilling til å drive advokatvirksomhet fra Tilsynsrådet for advokatvirksomhet.⁵⁷ Juridisk litteratur legger til grunn at også advokatfullmektiger omfattes av ordlyden, ettersom fullmektigen «utfører arbeid på fullmakt fra en advokat og omfattes derfor også av hvitvaskingsloven».⁵⁸ Lovkommentaren har også uttalt at «hvitvaskingslovens forpliktelser gjelder for advokatfirmaer, og ikke bare for advokater som fysiske personer».⁵⁹

Anvendelsesområdet er begrenset til å gjelde «i utøvelsen av deres yrke». Tilsynsrådet har vist til at advokater «som har styreverv eller liknende er imidlertid ikke omfattet av regelverket, når de opptrer som sådan, såfremt det aktuelle selskapet ikke samtidig er klient».⁶⁰

Hvitvaskingsloven gjelder videre for «andre som ervervsmessig eller stadig yter selvstendig rettshjelp». Definisjonen bygger på domstolloven § 218 annet ledd, hvor det fremgår viktige unntak fra første ledd.⁶¹ Annet ledd åpner for at juridiske kandidater som ikke har bevilling kan utøve rettshjelpsvirksomhet. Ordlyden «selvstendig rettshjelp» gir en begrensning som tar sikte på å «klargjøre at «husadvokater», «bedriftsadvokater», «internadvokater» mv. ikke omfattes».⁶² Tilsynsrådet har presisert i veiledningen til hvitvaskingsloven at det samme vil gjelde for «advokater som er ansatt i stat eller kommune, eller som er ansatt i foreninger», samt rettshjelpstiltak, som for eksempel Jussbuss og Jusshjelpa.⁶³

Det neste spørsmålet som må besvares er i hvilke situasjoner advokater vil omfattes av hvitvaskingsloven.⁶⁴ I henhold til ordlyden er anvendelsesområde i hvitvaskingsloven negativt avgrenset. Det innebærer at loven som hovedregel ikke gjelder for advokater og

⁵⁷ Lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (heretter domstolloven).

⁵⁸ Rui (2012), s. 261. Boken er i utgangspunktet tilknyttet hvitvaskingsloven av 2009, men loven er ikke endret på dette punktet i hvitvaskingsloven, og vil likevel omfattes, se NOU 2016: 27, s. 40 (punkt 3.1.6).

⁵⁹ Jon Petter Rui, Gunnar Holm Ringen og Kristine Frivold Rørholt, *Hvitvaskingsloven. Lovkommentar*, § 4 anvendelsesområde, Juridika (lest 26.04.2024). Forfatterne tok en ny vurdering av rettskildematerialet og endret standpunkt etter at den fysiske boken ble gitt ut.

⁶⁰ Tilsynsrådet (2021), s. 9 (punkt 2.1).

⁶¹ Ot.prp. nr. 72 (2002-2003), s. 33 (punkt 5.5.4), jf. NOU 2016: 27 s. 40 (punkt 3.1.6).

⁶² NOU 2016: 27, s. 40 (punkt 3.1.6).

⁶³ Tilsynsrådet (2021), s. 9 (punkt 2.1).

⁶⁴ For enkelhetens skyld vil betegnelsen «advokater» benyttes i det følgende, og omfatte både advokater og andre som ervervsmessig yter selvstendig rettshjelp.

andre som ervervsmessig eller stadig yter selvstendig rettshjelp, med mindre de utfører oppdrag som faller inn under loven.

Advokater er underlagt loven hvitvaskingsloven når de på vegne av en klient «utfører finansiell transaksjon eller en transaksjon som gjelder fast eiendom, eller når de bistår ved planlegging eller utføring av transaksjon for klient i forbindelse med» situasjonene som følger av nr. 1 til 5, jf. hvitvaskingsloven § 4 annet ledd bokstav c.

Ordlyden «transaksjon» har relativt bred betydning, og defineres som «enhver overføring, formidling, ombytting eller plassering av formuesgoder» i hvitvaskingsloven § 2 bokstav d. I lovens forarbeider presiseres det at advokater utfører en transaksjon på vegne av en klient når advokaten for eksempel «kjøper noe i klientens navn eller for klientens regning».⁶⁵ Det innebærer at ren betaling av advokatoppdrag ikke vil omfattes av ordlyden, i motsetning til en eiendomstransaksjon. Forarbeidene understreker også at advokatens rådgivning i forbindelse med planlegging eller utføring av en transaksjon anses som bistand i lovens forstand.⁶⁶

Hvitvaskingsloven gjelder også for transaksjoner som ikke direkte involverer Norge, for eksempel når en klient søker en advokats hjelp til å overføre midler fra en bankkonto i et fremmed land til et annet.⁶⁷

Særlig for advokater er det ofte vanskelig å avgjøre hvilke deler av virksomheten som er underlagt hvitvaskingsloven og rapporteringsplikten. For eksempel vil rene forsvareroppdrag ikke være omfattet av hvitvaskingsloven og rapporteringsplikten, mens bistand til en transaksjon i etterkant av saken for samme klient vil omfattes.⁶⁸

I litteraturen er spørsmålet, om hvorvidt lovens anvendelsesområde sammenfaller med det som betegnes som «egentlig advokatvirksomhet» etter rettspraksis, omdiskutert.⁶⁹ Professor Rui mener at oppdrag som omfatter rettslig rådgivning, faller utenfor hvitvaskingslovens

⁶⁵ Innst.271 L (2017-2018) Innstilling fra finanskomiteen om Lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering (hvitvaskingsloven), s. 10 (punkt 2.2.1).

⁶⁶ Innst.271 L (2017-2018), s. 10 (punkt 2.2.1).

⁶⁷ Tilsynsrådet (2021), s. 14 (punkt 2.3).

⁶⁸ Henrik Pryser Libell, «Lynkurs: Hva er nytt i ny hvitvaskingslov – for advokater», *Juridika Innsikt* 11. oktober 2018 (lest 12.04.2024).

⁶⁹ Se for eksempel Rt. 2014 s. 773 A premiss 49 og Rt. 2012 s. 1639 U premiss 13.

anvendelsesområde for advokater.⁷⁰ Det innebærer at det kun er den «uegentlige advokatvirksomhet» som er omfattet av lovens anvendelsesområde.

Advokat Gunnar Holm Ringen og advokat Kristine Frivold Rørholt er uenige, og mener at det ikke er grunnlag for å fastslå at alle oppdrag som innebærer rettslig rådgivning, «egentlig advokatvirksomhet», faller utenfor lovens anvendelsesområde for advokater.⁷¹ Forfatterne argumenterer også for at det er nødvendig å skille mellom spørsmålet om når advokater omfattes av lovens anvendelsesområde etter § 4 og spørsmålet om advokaten er unntatt fra rapporteringsplikten etter § 26.⁷² Det argumenteres også for at det vil være unødvendig å innta et unntak fra rapporteringsplikten i hvitvaskingsloven § 26 tredje ledd, hvis det er slik at kun «uegentlig advokatvirksomhet» omfattes av lovens anvendelsesområde. Tilsynsrådet ser ut til å støtte advokat Ringen og advokat Rørholts tolkning av lovens anvendelsesområde.⁷³

⁷⁰ Rui, Ringen og Rørholt (2021), s. 112.

⁷¹ Rui, Ringen og Rørholt (2021), s. 114.

⁷² Rui, Ringen og Rørholt (2021), s. 114.

⁷³ Tilsynsrådet (2021), s. 12 (punkt 2.2).

3 Advokaters undersøkelsesplikt

3.1 Rettslig utgangspunkt

Det er en nær sammenheng mellom undersøkelses- og rapporteringsplikten i hvitvaskingsloven, men undersøkelsesplikten fremkommer ikke direkte av EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv. Direktivet legger til grunn at det skal rapporteres hvis det rapporteringspliktige, herunder advokater «knows, suspects or has reasonable grounds to suspect» at midler har tilknytning til hvitvasking og terrorfinansiering, jf. direktivets artikkel 33 nr. 1 bokstav a. Rapporteringsplikt vil naturligvis innebære at det må foretas undersøkelser før det rapporteres til myndighetene.⁷⁴

I nasjonal rett reguleres undersøkelsesplikten i hvitvaskingsloven § 25, og i dens første ledd fremgår det at:

«Dersom rapporteringspliktige avdekker forhold som kan indikere at midler har tilknytning til hvitvasking eller terrorfinansiering, skal det foretas nærmere undersøkelser.» (min understreking)

Bestemmelsen gir både en rett og en plikt til å iverksette nærmere undersøkelser. Formålet med undersøkelsene er å «bekrefte eller avkrefte om det er forhold som gir grunnlag for mistanke om hvitvasking eller terrorfinansiering, og rapportere det mistenkelige forholdet dersom mistanken ikke avkreftes».⁷⁵

Plikten til undersøkelser inntreer vanligvis gjennom løpende oppfølging etter hvitvaskingsloven § 24, hvor det avdekkes forhold som må undersøkes. For eksempel, hvis klientmidler overføres fra et land med høy risiko for hvitvasking vil det være avgjørende å undersøke formålet med transaksjonen og dets karakter. Rapporteringspliktige kan også bli oppmerksomme på mistenkelige forhold gjennom kontakt med kunden, som for eksempel at «kunden oppfører seg mistenkelig, eller uttrykker seg om forhold som er ulovlige».⁷⁶

⁷⁴ NOU 2016: 27, s. 112 (punkt 6.5.2.1).

⁷⁵ Finanstilsynet, *Veileder til hvitvaskingsloven*, rundskriv 4/2022 (heretter RFT-2022-4) punkt 6.1.

⁷⁶ RFT-2022-4 punkt 6.1.1.

Undersøkelsesplikten er begrenset til å gjelde «hvitvasking» og «terrorfinansiering», og det innebærer at hvitvaskingsloven ikke pålegger advokater en undersøkelsesplikt for annen kriminalitet, eksempelvis underslag og korrupsjon.

Mens første ledd retter seg mot tilfeller hvor advokaten på eget initiativ kan gjøre undersøkelser, retter annet ledd seg mot tilfeller hvor det alltid skal foretas nærmere undersøkelser:

- «Nærmere undersøkelser skal alltid gjennomføres dersom det avdekkes forhold som avviker fra den rapporteringspliktiges kjennskap til kunden, kundeforholdets formål og tilsiktede art, eller en transaksjon
- a. synes å mangle et legitimt formål
 - b. er usedvanlig stor eller kompleks
 - c. er uvanlig ut fra kundens kjente forretningsmessige eller personlige mønster av transaksjoner
 - d. foretas til eller fra person i et land eller område som ikke har tilfredsstillende tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering
 - e. på annen måte har uvanlig karakter.» (min understreking)

Hvitvaskingsloven § 25 annet ledd gir presiseringer om hva som kan være indikasjoner på tilfeller hvor det kan foreligge hvitvasking eller terrorfinansiering. Det likevel ingen uttømmende liste over tilfeller som vil omfattes.

3.1.1 Terskelen for å starte undersøkelser

Plikten til å foreta nærmere undersøkelser utløses når det avdekkes «forhold som kan indikere» at midler har tilknytning til hvitvasking eller terrorfinansiering, jf. hvitvaskingsloven § 25 første ledd.

En naturlig språklig forståelse av «kan indikere» tilsier at det er tilstrekkelig med forhold som kan antyde eller peke i retning av en mulighet. Etter ordlyden er det ikke nødvendig med en klar indikasjon. Hvitvaskingsloven § 25 annet ledd gir videre anvisning på en relativt lav terskel for plikten til undersøkelser.

Ordlyden som beskriver terskelen er endret sammenlignet med hvitvaskingsloven av 2009, hvor ordlyden var «mistanke». Den språklige endringen er ikke ment å senke terskelen, men beskrive hvor terskelen faktisk skal ligge og «klargjøre forholdet mellom undersøkelsesplikt

og rapporteringsplikt». ⁷⁷ I praksis innebærer det at dersom en klient opptrer på en måte som avviker fra det forventede vil det være tilstrekkelig. Etter hvitvaskingsloven av 2009 er det presisert flere steder at terskelen for mistanke er lav, og at enhver mistanke, «også «diffus» mistanke», vil være tilstrekkelig. ⁷⁸ Mistanken trenger heller ikke å være knyttet til en bestemt straffbar handling. ⁷⁹ Det er likevel ikke nødvendigvis mistenkelige forhold eller transaksjoner, selv om det foreligger én eller flere indikasjoner. Det må «gjennomføres nærmere undersøkelser for å avkrefte eller bekrefte mistanken». ⁸⁰

En lav terskel er i samsvar med formålet til hvitvaskingsloven, jf. hvitvaskingsloven § 1 og bestemmelsen i hvitvaskingsloven § 25.

3.1.2 Risikobaserte tiltak

Tiltakene i hvitvaskingsloven skal følges med utgangspunkt i en risikobasert tilnærming, jf. hvitvaskingsloven § 6. Det innebærer at de rapporteringspliktige «skal vurdere tiltak i forhold til risikoen, og at ressurser skal benyttes der det er størst risiko». ⁸¹

Finanstilsynet har uttalt at undersøkelsene skal være risikobaserte, og det innebærer at indikasjoner som er relatert til høyrisikoforhold bør undersøkes før lavrisikoforhold. ⁸²

Advokater må til en viss grad ha subjektive tolkninger, også om hva som utgjør indikasjoner og grunnlag for videre undersøkelser. Det er likevel viktig å understreke at selv om risikoen vurderes som lav, vil det ikke fritta rapporteringspliktige til å gjennomføre undersøkelser ved indikasjoner etter ordlyden i hvitvaskingsloven § 25.

Nasjonalt tverretattlig analyse- og etterretningssenter (NTAES) har laget en liste over indikatorer på mistenkelige transaksjoner blant advokater, som ikke er tilgjengelig for

⁷⁷ NOU 2016: 27, s. 113 (punkt 6.5.2.2.1).

⁷⁸ Ot.prp. nr. 3 (2008-2009), s. 97 (punkt 5.2.3.2).

⁷⁹ Ot.prp. nr. 3 (2008-2009), s. 98 (punkt 5.2.3.2) og NOU 2007: 10 Om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering. Gjennomføring av EØS-regler tilsvarende EUs tredje hvitvaskingsdirektiv i norsk rett, s. 63 (punkt 5.2.3.2).

⁸⁰ RFT-2022-4 punkt 6.1.1.

⁸¹ Carine Lindman-Johannesen, *Karnov lovkommentar: Hvitvaskingsloven*, lovdata.no, note 1 til § 6 (lest 26.04.2024).

⁸² RFT-2022-4 punkt 6.1.3.

offentligheten. Formålet med listene er å utpeke situasjoner som kan kreve ekstra oppmerksomhet.⁸³

3.1.3 Omfanget av undersøkelsene

Undersøkelsene skal fokusere på «forhold» som kan indikere at midler har tilknytning til hvitvasking eller terrorfinansiering, jf. hvitvaskingsloven § 25 første ledd. Ordlyden «forhold» innebærer et bredt spekter av situasjoner og omstendigheter. I hvitvaskingsloven av 2009 var undersøkelsesplikten begrenset til å gjelde kun «transaksjoner». Det er ikke lenger et vilkår, men vil naturligvis ennå omfattes, jf. hvitvaskingsloven § 25 annet ledd bokstav a til d.

Økokrim har uttalt at bruk av «tredjepartsaktører i betalingstransaksjoner øker», og en praktisk problemstilling vil følgelig være om undersøkelsesplikten vil gjelde overfor tredjepersoner.⁸⁴ Til illustrasjon kan det tenkes at et advokatfirma mottar en betydelig sum penger fra en bankoverføring til en klients konto fra et land med svak regulering av finansielle aktiviteter.

Ordlyden «forhold» tilsier, som nevnt ovenfor, at det er vide rammer for undersøkelsesplikten. Det følger videre av ordlyden i hvitvaskingsloven § 25 annet ledd at avvik fra «rapporteringspliktiges kjennskap til kunden, kundeforholdets formål og tilsiktede art», eller «en transaksjon foretas til eller fra person i et land eller område som ikke har tilfredsstillende tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering» omfattes. Det taler for at undersøkelsesplikten også gjelder overfor tredjepersoner, jf. ordlyden «fra person» i bokstav d.

En slik ordlydsfortolkning støttes også av Finanstilsynet som har uttalt at undersøkelsesplikten er «imidlertid ikke begrenset til forhold ved kunden» og vil gjelde «dersom en rapporteringspliktig identifiserer indikasjoner på forhold som kan tilsi at en tredjeperson gjennomfører, planlegger å gjennomføre eller har gjennomført en transaksjon som har tilknytning til hvitvasking eller terrorfinansiering».⁸⁵

⁸³ RFT-2022-4 punkt 6.1.3.

⁸⁴ Økokrim (2022), s. 4.

⁸⁵ RFT-2022-4 punkt 6.1.1.

3.1.4 Gjelder undersøkelsesplikten for advokater ved transaksjoner med svak eller ingen forbindelse til egen klient?

En annen aktuell problemstilling er om undersøkelsesplikten gjelder i tilfeller hvor advokaten avdekker forhold som kan indikere at midler har tilknytning til hvitvasking eller terrorfinansiering, men transaksjonen har svak eller ingen forbindelse til egen klient.⁸⁶ Et praktisk eksempel kan være en advokat som bistår en klient som er involvert i en eiendomstransaksjon. Underveis i transaksjonen får advokaten informasjon om at en eiendomsmegler har blitt mistenkt for hvitvasking av penger knyttet til eiendomshandel i et annet prosjekt, men mistanken har ingen direkte forbindelse til klienten eller den aktuelle transaksjonen.

Ordlyden i hvitvaskingsloven § 25 er vid og tilsier at det er lite begrensninger for rammene for undersøkelsesplikten. Det taler for at undersøkelsesplikten vil gjelde i slike tilfeller. En slik tolkning kan imidlertid føre til at advokaten vil ha undersøkelsesplikt i alle situasjoner som medfører en indikasjon. Det vil være på kant med lovens øvrige bestemmelser, og være lite effektiv.⁸⁷ Det kan vanskelig tenkes at det har vært lovgivers ønske, og vil kreve stor ressursbruk hos rapporteringspliktige, herunder advokater. Det gis ingen retningslinjer i forarbeidene eller rettspraksis for å besvare problemstillingen.

I juridisk litteratur konkluderer professor Rui med at det vil bero på en konkret helhetsvurdering, hvor det avgjørende «må være hvor sterk tilknytning det er mellom kunden og kundeforholdet, og forholdet som gir indikasjon».⁸⁸ Etter Ruis syn kan en generell regel være at «det må være en nær tilknytning for at undersøkelsesplikten skal gjelde overfor andre enn kunden».⁸⁹ Det presiseres også at det vil kunne medføre «en generell overvåknings- og undersøkelsesvirksomhet, som ikke er ønskelig».⁹⁰ Opplysningene kan likevel være relevante for risikovurderingene av den aktuelle klienten.⁹¹

⁸⁶ Problemstillingen er problematisert for rapporteringspliktige i Rui, Ringen og Rørholt (2021), s. 302–303.

⁸⁷ Rui, Ringen og Rørholt (2021), s. 302.

⁸⁸ Rui, Ringen og Rørholt (2021), s. 302.

⁸⁹ Rui (2012), s. 342.

⁹⁰ Rui, Ringen og Rørholt (2021), s. 302.

⁹¹ Rui, Ringen og Rørholt (2021), s. 303.

Problemstillingen er for øvrig ikke kommentert i forarbeidene eller rettslig avklart av domstolene.

3.1.5 Gjennomføring av nærmere undersøkelser i praksis

Dersom vilkårene for undersøkelsesplikt er oppfylt, skal det foretas nærmere undersøkelser for å få bekreftet eller avkreftet mistanken, jf. hvitvaskingsloven § 25 første ledd. Formålet med undersøkelsene er at det skal unngås overrapportering.⁹²

Undersøkelser vil vanligvis ta utgangspunkt i opplysninger som advokaten har om klienten, samt annen tilgjengelig informasjon som offentlige opplysninger og internettsøk.⁹³ Et naturlig steg vil også være å stille direkte spørsmål til klienten, men det kan da oppstå et spenningsforhold mellom avsløringsforbudet i hvitvaskingsloven § 28, som oppstiller et forbud mot å gjøre klienten eller tredjepersoner kjent med undersøkelsene.⁹⁴

Avsløringsforbudet hindrer rapporteringspliktige i å avsløre at en person er i fare for å undersøkes etter hvitvaskingsloven § 25. Forbudet har flere formål ettersom det både skal «forhindre at eventuell straffeforfølgning vanskeliggjøres» og at det vil «kunne virke negativt for Økokrims videre etterretningsarbeid at det skjer en avsløring».⁹⁵

Finanstilsynet viser til at en praktisk fremgangsmåte kan være «å vise til at kundeatferden avviker fra den rapporteringspliktiges kunnskaper om kunden, og at kundeinformasjonen følgelig må oppdateres».⁹⁶ Det er likevel viktig at advokaten ikke bryter med avsløringsforbudet.

Det kan også oppstå spørsmål om hvorvidt det er begrensninger for rapporteringspliktiges undersøkelser. På strafferettens område er det lite regulering om private aktørers adgang til å overvåke eller undersøke andre private. Undersøkelser vil dermed være lovlige så lenge de ikke bryter med straffelovens bestemmelser, hvor eksempelvis §§ 266 og 226 bokstav a er

⁹² Rui (2012), s. 345.

⁹³ RFT-2022-4 punkt 6.1.3.

⁹⁴ RFT-2022-4 punkt 6.1.2.

⁹⁵ Rui, Ringen og Rørholt (2021), s. 345.

⁹⁶ RFT-2022-4 punkt 6.3.2.

relevante. Det innebærer at private har rett til å gjennomføre undersøkelser med etterretningsformål i henhold til hvitvaskingsloven, som går videre enn det staten har.

Unnlatelse av gjennomføring av undersøkelser er straffesanksjoner i hvitvaskingsloven § 51. En slik bruk av straff fra begge sider overfor fysiske personer kan medføre at advokater og andre rapporteringspliktige blir tilbakeholdne med å kontakte klienten eller tredjepersoner når det gjennomføres undersøkelser.⁹⁷

3.1.6 Advokaters plikt til å ikke gjennomføre mistenkelige transaksjoner

Hovedregelen er at rapporteringspliktige ikke skal gjennomføre mistenkelige transaksjoner før de har tatt kontakt med Økokrim, jf. hvitvaskingsloven § 27 første ledd første punktum. Det innebærer at advokater er forpliktet til å avstå fra å gjennomføre transaksjoner inntil mistanke om hvitvasking enten er avkreftet eller rapportert. Ordlyden er begrenset til å gjelde gjennomføringen, og advokatens bistand ved for eksempel planlegging av en transaksjon faller derfor utenfor. Det presiseres også i Tilsynsrådets veileder.⁹⁸ I praksis er det vanlig at advokater bistår med gjennomføring av transaksjoner, for eksempel ved kjøp, salg, og overføring av penger via klientkonto.

Økokrim kan i «særlige tilfeller» forby gjennomføring av en transaksjon, jf. hvitvaskingsloven § 27 første ledd siste punktum. Hvilke kriterier som Økokrim legger til grunn er ikke offentlig kjent, men hjemmelen brukes i sjeldne tilfeller.⁹⁹

Hvitvaskingsloven § 27 annet ledd åpner opp for at en mistenkelig transaksjon kan gjennomføres hvis det er «umulig å stanse transaksjonen» eller dersom «stans av transaksjonen kan vanskeliggjøre undersøkelser av person som kan dra fordel av en mistenkelig transaksjon». Økokrim skal likevel varsles umiddelbart etter at transaksjonen er gjennomført. Terskelen for «umulig» er imidlertid høy.¹⁰⁰ Til illustrasjon kan det for

⁹⁷ Rui, Ringen og Rørholt (2021), s. 304.

⁹⁸ Tilsynsrådet (2021), s. 46 (punkt 6.1.2).

⁹⁹ Carine Lindman-Johannesen, *Karnov lovkommentar: Hvitvaskingsloven*, lovdata.no, note 2 til § 27 (lest 26.04.2024).

¹⁰⁰ NOU 2016: 27, s. 123 (punkt 6.5.5).

eksempel vanskeligjøre politiets undersøkelser hvis stansing av en transaksjon medfører at klienten skjønner at det er sendt inn en hvitvaskingsmelding.¹⁰¹

3.2 Hvordan skal bestemmelsen i RGA punkt 3.1.8 forstås i lys av advokatens øvrige plikter etter hvitvaskingsloven?

Regler om god advokatskikk (RGA) er etiske retningslinjer som gjelder for alle advokater i Norge. Reglene var opprinnelig etablert i 1946, men gjaldt da bare for medlemmer av Advokatforeningen.¹⁰² Under revisjon av domstolloven i 1996 ble RGA vedtatt som forskrift og inkorporert i advokatforskriften kapittel 12. Den norske advokatforeningen fikk hjemmel til å utarbeide «nærmere regler for hva som anses som god advokatskikk», jf. domstolloven § 224 annet ledd første punktum. Reglene har virkning som forskrift, jf. domstolloven § 224 annet ledd annet punktum. Eventuelle brudd på reglene kan få disiplinære følger for advokaten.¹⁰³

Det følger av RGA punkt 3.1.6 at en advokat som har påtatt seg et oppdrag på vegne av en klient «plikter å fullføre det hvis klienten ønsker dette» med mindre det foreligger gitte unntakstilfeller. RGA punkt 3.1.8 er et av unntakene som legger til grunn at advokater skal «frasi seg et oppdrag hvis han får mistanke om at det omfatter en transaksjon som vil medføre hvitvasking av penger og klienten ikke er villig til å avstå fra å gjennomføre transaksjonen». Terskelen for å frasi seg oppdraget er lav, jf. ordlyden «mistanke».

En problemstilling som aktualiserer seg, er hvordan bestemmelsen i RGA punkt 3.1.8 skal forstås i lys av advokatens øvrige plikter etter hvitvaskingsloven.¹⁰⁴

Det fremgår av avsløringsforbudet i hvitvaskingsloven § 28 første ledd at rapporteringspliktige, herunder advokater, ikke skal «gjøre kunden eller tredjepersoner kjent med undersøkelser, oversendelse av opplysninger til Økokrim eller etterforskning».

¹⁰¹ Tilsynsrådet (2021), s. 46 (punkt 6.1.2).

¹⁰² Advokatforeningen, *Regler for god advokatskikk* (sist oppdatert 21.12.2023) (lest 14.03.2024).

¹⁰³ Advokatforeningen, *Regler for god advokatskikk* (sist oppdatert 21.12.2023) (lest 14.03.2024).

¹⁰⁴ Problemstillingen er også problematisert i Advokatforeningen, *Advokater har plikt til å frasi seg oppdrag ved mistanke om hvitvasking* (sist oppdatert 12.12.2023) (lest 14.03.2024).

Avsløringsforbudet fremstår dermed i motstrid med RGA punkt 3.1.8, som nettopp forutsetter at advokaten gjør klienten oppmerksom på mistanken.

Det er imidlertid fastsatt i hvitvaskingsloven § 28 syvende ledd at første ledd ikke er til hinder for at rapporteringspliktige «forsøker å få kunden til å avstå fra å begå en ulovlig handling». Advokater er derfor forpliktet til å benytte seg av unntaket i hvitvaskingsloven § 28 syvende ledd. Det innebærer at dersom det oppstår mistanke om at en transaksjon kan involvere hvitvasking, har advokaten plikt til å ta dette opp med klienten. Regelen er et utslag av det overordnede prinsippet i RGA punkt 1.2 første ledd som legger til grunn at advokaten har en plikt til å «fremme rett og hindre urett». Det innebærer at advokaten både har en rett og en plikt til å informere klienten dersom det er tegn på at klienten er i ferd med å begå et straffesanksjonert lovbrudd.

Høyesterett uttalte i Rt. 2011 s. 1 premiss 34 at en advokat som er «klar over at han ved å utføre sitt oppdrag bidrar til å sikre det som sikkert eller overveiende sannsynlig er utbytte av en straffbar handling [...] kan etter mitt syn vanskelig forenes med advokatens alminnelige plikt til å «fremme rett og hindre urett», jf. punkt 1.2 i Regler for god advokatskikk». ¹⁰⁵ Her ble det også vist til RGA punkt 3.1.8.

RGA punkt 3.1.8 fungerer som et supplement til hvitvaskingsloven, men den kan også ha «selvstendig betydning for oppdrag som faller utenfor hvitvaskingslovens anvendelsesområde og uavhengig av advokatens rapporteringsplikt og grensene for dette unntaket». ¹⁰⁶ I den konkrete problemstillingen vil RGA punkt 3.1.8 gå lengre enn hvitvaskingsloven. Konsekvensen blir følgelig at advokater må frasi seg oppdraget dersom det avdekkes forhold som kan indikere hvitvasking eller terrorfinansiering, og klienten ikke er villig til å akseptere frarådingen, jf. RGA punkt 3.1.8.

¹⁰⁵ Saken behandles ytterligere i punkt 4.3.2.

¹⁰⁶ Tilsynsrådet (2021), s. 47 (punkt 6.1.2).

4 Advokaters rapporteringsplikt

4.1 Den generelle rapporteringsplikten

Hvitvaskingsloven § 26 første ledd angir den generelle rapporteringsplikten, som lyder:

«Dersom det etter nærmere undersøkelser er forhold som gir grunnlag for mistanke om hvitvasking eller terrorfinansiering, skal rapporteringspliktige oversende opplysninger til Økokrim om forholdene. Etter forespørsel fra Økokrim skal rapporteringspliktige oversende andre nødvendige opplysninger, uavhengig av om den rapporteringspliktige av eget tiltak har oversendt opplysninger etter første punktum.»
(min understreking)

Rapporteringsplikt inntreffer ved «forhold som gir grunnlag for mistanke» om hvitvasking eller terrorfinansiering. Rapporteringspliktige har ikke rapporteringsplikt ved mistanke om at det er begått eller vil begå et primærlovbrudd, med mindre det vil lede til hvitvasking, ettersom bestemmelsen er ment til forhold som omhandler «hvitvasking og terrorfinansiering». Angivelsen av rammene for rapporteringsplikten er likelydende med rammene for undersøkelsesplikten.¹⁰⁷ Ordlyden «opplysninger» tilsier informasjon som er tilknyttet det mistenkelige forholdet.

Det skal ikke rapporteres om advokatoppdrag som faller utenfor lovens anvendelsesområde, ettersom det kan utgjøre et brudd på advokaters lovbestemte taushetsplikt. Det er heller ikke nødvendig at det foregår eller planlegges en transaksjon, og det spiller ingen rolle om transaksjonen involverer klientkonto eller ikke.¹⁰⁸ Hvitvaskingsloven § 26 er regelbasert og åpner ikke for risikovurderinger. Forarbeidene presiserer at det kreves «visse objektive holdepunkter», og høy risiko alene vil ikke være tilstrekkelig.¹⁰⁹

Rapporteringspliktens overordnede formål er å «oversende meldinger om mistenkelige forhold til Økokrim for å bidra til å avdekke hvitvasking og terrorfinansiering, samt å gjøre det mulig å beslaglegge og inndra midler som er knyttet til hvitvasking og

¹⁰⁷ Rui, Ringen og Rørholt (2021), s. 307. Se oppgavens punkt 3.1.2.

¹⁰⁸ Tilsynsrådet (2021), s. 47 (punkt 6.2).

¹⁰⁹ NOU 2016: 27, s. 115 (punkt 6.5.3.1).

terrorfinansiering». ¹¹⁰ Rapporteringsplikten bidrar også til å forhindre misbruk av rapporteringspliktige.

Det kan vises til et typisk eksempel hvor rapporteringsplikten vil gjøre seg gjeldende for advokater. En advokat kan eksempelvis bli bedt om å bistå ved salg av en eiendom som senere avsløres å ha blitt pusset opp ved hjelp av svarte penger eller svart arbeidskraft. ¹¹¹ Hvis denne eiendommen deretter blir solgt med en økning i verdi som følge av oppussingen, skjer det en form for hvitvasking av fortjenesten fra den ulovlige handlingen. Det innebærer at selgeren har kamuflert eller integrert profitten fra den straffbare handlingen i gevinsten ved eiendomssalget. ¹¹² Dersom advokaten har mistanke om at klienten forsøker å hvitvaske penger gjennom eiendomssalget ved hjelp av advokatbistanden, og nærmere undersøkelser ikke avkrefter mistanken, vil advokaten være pålagt å rapportere til Økokrim, jf. hvitvaskingsloven § 26 første ledd.

I de tilfeller hvor det foreligger rapporteringsplikt, skal advokaten melde fra om forholdet ved å sende inn en MT-rapport til Økokrim. MT-rapporter regnes som etterretningsinformasjon, og ikke en anmeldelse. ¹¹³ Rapporten skal inneholde opplysninger «om de forhold som har medført mistanke». ¹¹⁴ Det omfatter blant annet bakgrunnen for mistanken, undersøkelser som er gjort, klientopplysninger og opplysninger om transaksjonen. ¹¹⁵ Økokrim har også en generell adgang til å begjære opplysninger utlevert, uavhengig av om den rapporteringspliktige på forhånd har rapportert om mistenkelig aktivitet, jf. hvitvaskingsloven § 26 første ledd siste punktum.

4.1.1 Terskelen for å rapportere til Økokrim

Rapporteringsplikten gjelder for «forhold som gir grunnlag for mistanke om hvitvasking eller terrorfinansiering». I hvitvaskingsloven av 2009 var rapporteringsplikten begrenset til å gjelde transaksjoner, men gjelder nå alle «forhold» som gir grunnlag for mistanke. Det trekkes

¹¹⁰ RFT-2022-4 punkt 6.2.

¹¹¹ Libell (2018) (lest 12.04.2024).

¹¹² Libell (2018) (lest 12.04.2024).

¹¹³ Andreas Lunde, *Når skal det rapporteres?* Økokrim (sist oppdatert 24. august 2021) (lest 22.04.2024).

¹¹⁴ NOU 2016: 27, s. 115 (punkt 6.5.3.2).

¹¹⁵ NOU 2016: 27, s. 115 (punkt 6.5.3.2).

følgelig en vid ramme for rapporteringsplikten, og den er sammenfallende med rammen for undersøkelsesplikten.¹¹⁶

En naturlig språklig forståelse av «mistanke» tilsier at det må være noen holdepunkter eller rimelig grunn til å anta at en transaksjon eller aktivitet er tilknyttet hvitvasking eller terrorfinansiering. Terskelen for mistanke er lav, og det er ikke et krav om sannsynlighetsovervekt.¹¹⁷ Videre må det foreligge «objektive holdepunkter for at midler har tilknytning til utbytte av straffbare handlinger eller at dette ikke kan utelukkes».¹¹⁸ På den andre siden er «verken en generell risiko, vage holdepunkter eller en «magefølelse» tilstrekkelig».¹¹⁹

I forarbeidene brukes betegnelsen «holdepunkter» i flertall. Det må likevel være tilstrekkelig at det foreligger ett holdepunkt for å rapportere. Det støttes opp av formålsbetraktninger og professor Rui, at en slik «magefølelse» ikke vil være tilstrekkelig.¹²⁰ Rapportering i slike tilfeller vil medføre unødvendig og ineffektiv ressursbruk hos både de rapporteringspliktige og Økokrim.

Tidligere har det vært uklarheter angående forholdet mellom undersøkelses- og rapporteringsplikten. Den nye hvitvaskingsloven har imidlertid avklart det tydeligere, og i forarbeidene er det presisert at terskelen for rapporteringsplikt er høyere enn terskelen for undersøkelsesplikten.¹²¹ Det er naturlig ettersom rapporteringsplikten innebærer en mer omfattende prosess som også involverer flere ressurser.

4.1.2 Rapporteringspliktens forhold til taushetsplikten

Hvitvaskingsloven § 26 fjerde ledd legger til grunn at «[o]versendelse av opplysninger til Økokrim i god tro» ikke vil utgjøre et brudd på taushetsplikten, og således ikke grunnlag for

¹¹⁶ Rui, Ringen og Rørholt (2021), s. 306-307.

¹¹⁷ NOU 2016: 27, s. 114 (punkt 6.5.3.1).

¹¹⁸ NOU 2016: 27, s. 225 (Til § 21. Rapporteringsplikt [Lovens § 26]).

¹¹⁹ NOU 2016: 27, s. 114 (punkt 6.5.3.1).

¹²⁰ Rui, Ringen og Rørholt (2021), s. 307.

¹²¹ NOU 2016: 27, s. 113-115 (punkt 6.5.2.2).

erstatningsansvar eller straffansvar, med mindre det foreligger «grov uaktsomhet».

Ansvarsfrihetsregelen gjelder således bare ved rapportering, jf. ordlyden.

En naturlig språklig forståelse av «god tro» tilsier at rapporteringspliktige har grunn til å tro at rapportering til Økokrim er riktig. Formålet med bestemmelsen er «at frykt for å komme i erstatnings- eller straffansvar ikke skal medføre at rapporteringspliktige avstår fra å rapportere».¹²² Ansvarsfriheten gjelder også i tilfeller hvor det er rapportert om forhold som det kan være tvil om er omfattet av rapporteringsplikten.¹²³

Forarbeidene presiserer at dersom den rapporteringspliktige anses å ha handlet på en måte som er klart kritikkverdig og berettiger sterk bebreidelse «bør vedkommende etter utvalgets oppfatning kunne holdes ansvarlig for feilaktig rapportering til Økokrim».¹²⁴ Terskelen er høy og ansvarsfriheten rekker langt.¹²⁵

4.1.3 Konsekvenser av manglende rapportering

Konsekvenser av manglende rapportering reguleres i hvitvaskingsloven kapittel 9.

Tilsynsmyndighetene «skal føre tilsyn med at rapporteringspliktige overholder bestemmelser gitt i eller i medhold av loven», jf. hvitvaskingsloven § 43 første ledd. Manglende rapportering kan føre til ulike sanksjoner. Det kan blant annet gis overtredelsesgebyr etter hvitvaskingsloven § 49 og forby en person å ha ledelsesfunksjon i fremtiden etter hvitvaskingsloven § 48. Manglende rapportering kan også føre til straff hvis vedkommende har utvist forsett eller grov uaktsomhet i forbindelse med overtredelsen, jf. hvitvaskingsloven § 51.

4.2 Særskilt unntak fra rapporteringsplikten for advokater

Hvitvaskingsloven § 26 tredje ledd fastsetter et særskilt unntak fra den generelle rapporteringsplikten for advokater, og lyder:

«Advokater og andre som ervervsmessig eller stadig yter selvstendig rettshjelp, skal ikke oversende opplysninger som de mottar fra eller innhenter om klienten når de

¹²² NOU 2016: 27 s. 123 (punkt 6.5.6).

¹²³ NOU 2016: 27 s. 123 (punkt 6.5.6).

¹²⁴ NOU 2016: 27, s. 123 (punkt 6.5.6).

¹²⁵ NOU 2016: 27, s. 123 (punkt 6.5.6).

fastslår en klients rettsstilling eller bistår en klient i forbindelse med rettergang.

Tilsvarende gjelder for andre rapporteringspliktige når de bistår en advokat eller annen som ervervsmessig eller stadig yter selvstendig rettshjelp i arbeid som nevnt i første punktum. Departementet kan i forskrift gi regler om at advokater og andre som ervervsmessig eller stadig yter selvstendig rettshjelp, skal oversende opplysninger til Økokrim via et annet organ.» (min understreking)

Unntaksregelen gjennomfører EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv artikkel 34 nr. 2. Det følger av ordlyden at det er to alternative vilkår for at unntaket skal komme til anvendelse. Advokaten er unntatt rapporteringsplikten hvis hen enten «fastslår en klients rettsstilling» eller «bistår en klient i forbindelse med rettergang». Unntaket må leses i lys av anvendelsesområdet for advokater, og vil derfor bare være relevant når advokater er involvert i utførelsen av transaksjoner eller bistår i forbindelse med transaksjoner, jf. hvitvaskingsloven § 4 annet ledd bokstav c. Tilsynsrådet mener at oppdrag som går ut på å etablere rettsposisjoner, eksempelvis kontraktsforhandlinger antas å falle utenfor vilkåret «fastslår en klients rettsstilling».¹²⁶

Hvitvaskingsloven § 26 tredje ledd er en videreføring av reglene i hvitvaskingsloven av 2009. Unntaket ble innført for å sikre at en person som søker å få avklart sin rettsstilling ikke utsettes for risiko for at informasjon blir utlevert til myndighetene.¹²⁷ Forarbeidet har trukket et overordnet skille mellom «advokaters rettslige rådgivning, som ikke er underlagt noen rapporteringsplikt, og på den andre siden de situasjonene der en advokat opptrer som en gjennomfører av en transaksjon, og er underlagt hvitvaskingslovens ordinære regler om rapporteringsplikt».¹²⁸

Grunnen til at advokater har et særskilt unntak fra rapporteringsplikten er det «særlige forholdet mellom advokat og klient», som innebærer å «ivareta retten til konfidensiell rettslig rådgivning».¹²⁹ Taushetsplikten er et grunnleggende prinsipp i norsk rett og er vernet av Grunnloven § 95 om rett til rettfærdig rettergang og Grunnloven § 102 om rett til respekt for

¹²⁶ Tilsynsrådet (2021), s. 50 (punkt 6.3.1).

¹²⁷ Tilsynsrådet (2021), s. 49 (punkt 6.3.1).

¹²⁸ NOU 2016: 27, s. 117 (punkt 6.5.3.3.2).

¹²⁹ NOU 2016: 27, s. 116 (punkt 6.5.3.3.2), jf. Ot.prp. nr. 72 (2002-2003), s. 58 (punkt 6.3.2).

privatliv og kommunikasjon. Taushetsplikten skal også ivareta klientens integritet og sikre tilliten til advokaten.¹³⁰

4.2.1 Rekkevidden av unntaket fra rapporteringsplikten for advokater

Det er uenighet i det juridiske miljøet om rekkevidden av unntaket fra rapporteringsplikten for advokater. Debatten står hovedsakelig mellom Advokatforeningen og professor Rui på den ene siden, og Tilsynsrådet og Finansdepartementet på den andre siden. Partene er uenige om lovforståelsen av vilkåret «fastslår en klients rettsstilling», herunder om vilkåret samsvarer med det som betegnes som «egentlig advokatvirksomhet» i reglene om beslags- og bevisforbud, eller om det favner snevrere. Spørsmålet om hvilken lovforståelse som er riktig er ikke rettslig avklart per dags dato (03.05.2024).

Advokatforeningen og professor Rui mener på sin side at rekkevidden av unntaket fra rapporteringsplikten i hvitvaskingsloven korresponderer med beslags- og bevisforbudsreglene i tvisteloven¹³¹ § 22-5 og straffeprosessloven¹³² § 119.¹³³ Denne tolkningen innebærer at advokater bare skal rapportere i tilfeller hvor oppdraget ikke har involvert juridisk bistand knyttet direkte til den aktuelle transaksjonen. Advokatforeningen legger til grunn at borgernes rett til fortrolig bistand er en viktig rettssikkerhetsgaranti, og at hvitvaskingsloven ikke gjør et unntak fra denne.¹³⁴

På den andre siden er Tilsynsrådet uenige i Advokatforeningens tolkning, og mener at unntaket fra rapporteringsplikten må forstås snevrere enn beslags- og bevisforbudene.¹³⁵ Det legges også til grunn at rapporteringsplikten er et unntak fra taushetsplikten. Tilsynsrådet forela spørsmålet for Finansdepartementet som i sitt brev av 30.09.2019 støttet Tilsynsrådets forståelse, og konkluderte med at det ikke er likhetstegn mellom rekkevidden av unntaket fra

¹³⁰ Prop. 214 L (2020-2021), s. 142 (punkt 14.1.1)

¹³¹ Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile saker (heretter tvisteloven).

¹³² Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (heretter straffeprosessloven).

¹³³ Advokatforeningen, *Veileder om advokaters unntak fra rapporteringsplikten etter hvitvaskingsloven etter hvitvaskingsloven § 26 tredje ledd* (sist oppdatert 15.11.2022) (lest 16.03.2024).

¹³⁴ Advokatforeningen, *Veileder om advokaters unntak fra rapporteringsplikten etter hvitvaskingsloven etter hvitvaskingsloven § 26 tredje ledd* (sist oppdatert 15.11.2022) (lest 16.03.2024).

¹³⁵ Tilsynsrådet (2021), s. 49 (punkt 6.3).

rapporteringsplikten og bevisforbudsreglene i prosesslovgivningen. Professor Rui har i ettertid kritisert svaret til Finansdepartementet.¹³⁶

I det følgende vil det gjøres rede for de relevante rettskildene som kan kaste lys over rekkevidden av unntaket fra rapporteringsplikten for advokater.

4.2.2 Nærmere om vilkåret «fastslår en klients rettsstilling»

Spørsmålet som vil behandles er når en advokat «fastslår en klients rettsstilling» etter hvitvaskingsloven § 26 tredje ledd.

En naturlig språklig forståelse av «fastslår en klients rettsstilling» tilsier at unntaket gjelder i tilfeller der advokaten gjør juridiske vurderinger av klientens rettigheter og plikter. Ordlyden åpner imidlertid for tolkningsspørsmål angående rekkevidden av unntaket fra rapporteringsplikten.

4.2.2.1 Forarbeider

I forarbeidene til hvitvaskingsloven av 2018 ble det lagt til grunn at endringen ikke er ment å innebære noen realitetsendring.¹³⁷ Tidligere lovs forarbeider vil dermed være relevante for forståelsen av vilkåret «fastslår en klients rettsstilling». Det er også i tråd med Finansdepartementets uttalelser.¹³⁸

Departementet la til grunn i forarbeidene til hvitvaskingsloven av 2003 at det er to sentrale elementer som inngår i begrepet «fastslår en klients rettsstilling». For det første vil det omfatte advokaters arbeid med å fortolke gjeldende rett, og for det andre advokatens vurdering av hvilke rettsregler som får anvendelse på de faktiske forhold i en sak (subsumsjon).¹³⁹ Det ble også presisert at advokaters arbeid «i andre sammenhenger vil etter departementets vurdering ikke omfattes av unntaket, uavhengig av om det omfattes av

¹³⁶ Jon Petter Rui, «Finansdepartementets lovtolkning fremstår uriktig», Advokatbladet, 7. januar 2020 (lest 23.04.2024).

¹³⁷ NOU 2016: 27, s. 116 (punkt 6.5.3.3.2).

¹³⁸ Finansdepartementet, *Spørsmål om rekkevidden av unntaket fra rapporteringsplikt for advokater*, brev 19/1897-5, 30.09.2019.

¹³⁹ Ot.prp. nr. 72 (2002-2003), s. 59 (punkt 6.3.4).

«rettshjelpvirksomhet» i domstolloven § 218 eller ikke».¹⁴⁰ Det innebærer eksempelvis ved å gi konkrete råd om hva en klient bør gjøre i en gitt situasjon. Det ble også lagt til grunn at unntaket fra rapporteringsplikten ikke bør tolkes videre enn hensynet bak unntaket, altså det særlige forholdet mellom advokat og klient.¹⁴¹

I en rekke tilfeller vil advokater også tilby tjenester som delvis faller innenfor og delvis utenfor unntaket. I tilfeller der tjenestene faller utenfor unntaket, vil advokater ha en rapporteringsplikt for mistenkelige transaksjoner de blir kjent med, uavhengig av om slike tjenester utgjør den største delen av oppdragene for den aktuelle klienten eller ikke.¹⁴²

Departementet hevdet også at advokater «ikke skal ha plikt til å rapportere om forhold de har fått kjennskap til gjennom arbeidet med å fastslå klientens rettsstilling eller om forhold de har fått kjennskap til før, under og etter en retts sak, når forholdet har direkte tilknytning til rettstvisten».¹⁴³ Det er følgelig bare opplysninger som er direkte knyttet til å fastslå en klients rettsstilling som er unntatt rapporteringsplikten.

Proposisjonen fra 2003 taler for at vilkåret «fastslår en klients rettsstilling» bare omfatter advokaters arbeid med å tolke gjeldende rett og deres vurdering av hvilke rettsregler som er relevante for de faktiske forholdene gitt i en sak. I forarbeidene til hvitvaskingsloven av 2009 ble det, i forbindelse med hvitvaskingsloven § 26 tredje ledd, bare uttalt at rapporteringsplikten i det vesentlige er en videreføring av tidligere hvitvaskingslov.¹⁴⁴

Forarbeidet til hvitvaskingsloven av 2018 uttaler at det overordnet sett kan sies at «det må trekkes et skille mellom advokaters rettslige rådgivning, som ikke er underlagt noen rapporteringsplikt, og på den andre siden de situasjonene der en advokat opptrer som en gjennomfører av en transaksjon, og er underlagt hvitvaskingslovens ordinære regler om rapporteringsplikt».¹⁴⁵

¹⁴⁰ Ot.prp. nr. 72 (2002-2003), s. 59 (punkt 6.3.4).

¹⁴¹ Ot.prp. nr. 72 (2002-2003), s. 59 (punkt 6.3.4).

¹⁴² Ot.prp. nr. 72 (2002-2003), s. 59 (punkt 6.3.4).

¹⁴³ Ot.prp. nr. 72 (2002-2003), s. 59 (punkt 6.3.4).

¹⁴⁴ Ot.prp. nr. 3 (2008-2009), s. 122 (til § 18).

¹⁴⁵ NOU 2016: 27, s. 117 (punkt 6.5.3.3.2.).

I lovutkastet til hvitvaskingsloven av 2018 ble det videre lagt til grunn at ved tolkningen av unntaket fra rapporteringsplikten, må hensynet som begrunner at advokater har en rapporteringsplikt veies opp mot hensynet til retten til konfidensiell rettslig rådgivning etter EMK artikkel 8.¹⁴⁶ Lovutvalget foretok også en omfattende gjennomgang av *Michaud mot Frankrike* saksnummer 12323/11, fra Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD), hvor spørsmålet var om advokaters rapporteringsplikt etter fransk hvitvaskingslovgivning var i samsvar med EMK artikkel 8. EMD konkluderte med at det var to forhold som var avgjørende for at advokaters rapporteringsplikt var i samsvar med EMK artikkel 8. Det første var at rapporteringsplikten, og det andre var at rapporteringsplikten gikk gjennom en «filtreringsmekanisme».¹⁴⁷ Lovutvalget hevder at ved tolkningen av «fastslår en klients rettsstilling [...] må det samme skillet legges til grunn».¹⁴⁸

Lovutkastet fra 2018 taler for at vilkåret «fastslår en klients rettsstilling» omfatter all rettslig rådgivning. Uttalelsene i lovutkastet taler også for at lovutvalget har satt likhetstegn mellom det å «fastslå en klients rettsstilling» og rettslig rådgivning eller «egentlig advokatvirksomhet». Det avgjørende for om unntaket kommer til anvendelse er derfor om arbeidet foretas som ledd i et advokatoppdrag som består av juridisk bistand og rådgivning, eller om det er knyttet til annen virksomhet enn «egentlig advokatvirksomhet».

4.2.2.2 Rettspraksis

Det er ingen avgjørelser fra Høyesterett som direkte omhandler rekkevidden av unntaket fra rapporteringsplikten for advokater. Bestemmelsen har likevel blitt berørt i sammenheng med avgjørelser om advokaters taushetsplikt. Advokatforeningen har vist til høyesterettsavgjørelsene Rt. 2010 s. 1638 A og Rt. 2011 s. 1 A.

Kjennelsen i Rt. 2010 s. 1638 A omhandler spørsmålet om hvorvidt reglene om advokaters taushetsplikt utgjør en hindring for å pålegge et advokatfirma å gi Økokrim opplysninger om mottakerne av tre spesifikke overføringer over firmaets klientkonto, jf. straffeprosessloven §§ 119 og 210.

¹⁴⁶ NOU 2016: 27, s. 116 (punkt 6.5.3.3.2).

¹⁴⁷ NOU 2016: 27, s. 117 (punkt 6.5.3.3.2).

¹⁴⁸ NOU 2016: 27, s. 117 (punkt 6.5.3.3.2).

Høyesterett legger til grunn at bevisforbudet «bare omfatter «den egentlige advokatvirksomhet – juridisk bistand og rådgivning» i og utenfor rettergang».¹⁴⁹ Det ble også presisert at det kan gjøres unntak fra advokaters taushetsplikt dersom det er begrunnet i samfunnets behov for å avdekke og straffeforfølge straffbare handlinger.¹⁵⁰ I denne sammenheng ble det vist til hvitvaskingsloven av 2009 § 18 første ledd om rapporteringsplikt om mistenkelige transaksjoner, som representerer et viktig unntak fra advokaters taushetsplikt.¹⁵¹

Aktor hevdet at reglene i hvitvaskingsloven av 2009 § 18 annet ledd og reglene om advokaters taushetsplikt i straffeprosessloven § 119 bør tolkes på samme måte, slik at det blir samsvar mellom regelsettene. Høyesterett var ikke enige, og mente at det ikke er holdepunkter for at pengetransaksjoner som knytter seg direkte til rettstvister, faller utenfor unntaket i hvitvaskingsloven. Førstvoterende mente også at sammenhengen mellom § 18 og § 4 andre ledd nr. 3, jf. § 2 nr. 2, samt uttalelser i forarbeidene taler imot en slik forståelse.¹⁵² Høyesterett konkluderte med at opplysninger om pengeoverføringer som skjer som ledd i en advokats egentlige advokatvirksomhet, omfattes av taushetsplikten etter straffeprosessloven § 119.

For øvrig er Professor Rui og tidligere høyesterettsdommer Jens Edvin A. Skoghøy av den oppfatning at Rt. 2010 s. 1638 A la til grunn at unntaket fra rapportering og bevisforbudsreglene i prosess er sammenfallende.¹⁵³

Rt. 2011 s. 1 er en annen avgjørelse som omhandler rekkevidden av advokaters taushetsplikt og berører hvitvaskingsloven. Saken behandlet spørsmål om straff for advokatoppdrag som gikk ut på å inndrive gjeld, der to advokater hadde kjennskap til at pengene som var lånt ut høyst sannsynlig var utbytte av straffbare handlinger. Advokatene ble dømt for heleri (hvitvasking) etter den gamle straffeloven av 1902 § 317.¹⁵⁴

¹⁴⁹ Rt. 2010 s. 1638 A premiss 29.

¹⁵⁰ Rt. 2010 s. 1638 A premiss 37.

¹⁵¹ Rt. 2010 s. 1638 A premiss 38.

¹⁵² Rt. 2010 s. 1638 A premiss 39.

¹⁵³ Rui, Ringen og Rørholt (2021), s. 327.

¹⁵⁴ Almindelig borgerlig Straffelov 22. mai 1902 nr. 10.

I forbindelse med spørsmål om rettsstridsreservasjon tok Høyesterett en generell gjennomgang av utviklingen til hvitvaskingsloven og hvitvaskingsdirektivene, herunder blant annet bestemmelsen om unntaket fra rapporteringsplikt, uttalelser i forarbeidene og forholdet til EUs tredje hvitvaskingsdirektiv. De uttalte at det er «understreket at advokatens taushetsplikt *ikke* gjelder der «advokaten vet at klienten søker juridisk bistand med henblikk på hvitvasking av penger»». ¹⁵⁵

Ved vurderingen av rekkevidden av unntaket fra rapporteringsplikten for advokater, gir dommen anvisning på at advokater ikke kan påberope taushetsplikten dersom advokaten er klar over at det gis juridisk bistand med henblikk på hvitvasking. Med det menes at advokatens råd ikke kan være grunnet i eller motivert av hensikten om å utnytte unntaksbestemmelsen i hvitvaskingsloven § 26 tredje ledd.

4.2.2.3 Sammenfatning av rettskildene

Fremstillingen ovenfor viser at rettskildene er begrenset. Det vil likevel forsøkes å komme med en form for konklusjon av gjeldende rett. Bevisforbudsreglene i prosesslovgivningen og unntaket fra rapporteringsplikten har ulik ordlyd og det er ulike hensyn som gjør seg gjeldende. Det er følgelig få holdepunkter for å sette likhetstegn mellom disse regelsettene.

Forarbeidene til hvitvaskingsloven av 2003 er fortsatt relevante, og unntaket fra rapporteringsplikten for advokater behandles grundigst i det forarbeidet. Det var også på dette tidspunktet at advokater ble inntatt i hvitvaskingsloven anvendelsesområde.

Rettsavgjørelsene som Advokatforeningen har vist til omhandler rekkevidden av advokaters taushetsplikt. Det gir begrenset veiledning for forståelsen av rekkevidden av unntaket fra rapporteringsplikten for advokater i avgjørelsene. Høyesterett valgte å understreke at advokaters taushetsplikt ikke vil gjelde i tilfeller hvor advokaten vet at klienten søker juridisk bistand med den hensikt å utnytte unntaksbestemmelsen i hvitvaskingsloven § 26 tredje ledd. ¹⁵⁶

¹⁵⁵ Rt. 2011 s. 1 A premiss 32.

¹⁵⁶ Rt. 2011 s. 1 A premiss 32.

Høyesterett påpekte også at det finnes viktige unntak fra advokaters taushetsplikt, som er gjort i hvitvaskingsloven om rapporteringsplikt om mistenkelige transaksjoner.¹⁵⁷ Det virker derfor tvilsomt å hevde at advokaters taushetsplikt skulle hindre rapportering av mistenkelige forhold etter hvitvaskingsloven. Finansdepartementet mener at det vil være selvmotsigende å si at advokaters taushetsplikt er til hinder for rapporteringsplikten, som hvitvasking gjør et unntak fra.¹⁵⁸ Viktigheten av rapporteringsplikten blir også understreket i EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv, der rapporteringspliktige, herunder advokater, er viet et eget kapittel med syv artikler, jf. direktivets kapittel IV.

For øvrig la Finansdepartementet til grunn at verken Grunnloven §§ 95 eller 102 eller EMK artikkel 6 kan føre til en annen konklusjon.¹⁵⁹

4.2.3 Nærmere om vilkåret «bistår en klient i forbindelse med rettergang»

Ettersom det kan gjøres unntak for advokater når de «fastslår en klients rettsstilling» eller «bistår en klient i forbindelse med rettergang» vil det også knyttes noen bemerkninger til sistnevnte alternativ. Etter begge alternativene «skal det gjøres unntak for opplysninger som advokaten mottar før, under og etter en rettssak».¹⁶⁰

Unntaksvilkåret er en kodifikasjon av artikkel 34 nr. 2 i EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv, hvorefter medlemslandene ikke er forpliktet til å pålegge advokater rapporteringsplikt når de «performing their task of defending or representing that client in, or concerning, judicial proceedings, including providing advice on instituting or avoiding such proceedings, whether such information is received or obtained before, during or after such proceedings». Begrunnelsen for at det kan gjøres unntak fra rapporteringsplikten i disse tilfellene er hensynet til advokaters taushetsplikt.¹⁶¹

Ordlyden «rettergang» inkluderer tvister som behandles ved de ordinære domstolene, herunder også forlikrådet, jf. domstoloven § 1. Særdomstoler som omtalt i domstoloven § 1

¹⁵⁷ Rt. 2010 s. 1638 A premiss 38.

¹⁵⁸ Finansdepartementet (2019), s. 3 (punkt 2.5).

¹⁵⁹ Finansdepartementet (2019), s. 5 (punkt 2.5).

¹⁶⁰ Ot.prp. nr. 72 (2002-2003), s. 58 (punkt 6.3.4).

¹⁶¹ Direktiv 2015/849 (EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv) fortalen avsnitt 9.

og voldgiftssaker som behandles etter tvisteloven, samt saker i trygderetten og arbeidsretten vil også omfattes.¹⁶² Det forutsettes følgelig at det foreligger en rettstvist.

En rettssak innledes vanligvis ved at advokaten foretar rettslige skritt på vegne av klienten, herunder sender inn en stevning til domstolene. I forarbeidene blir det presisert at det kreves «en rimelig klar mulighet for en forestående rettssak for at unntaket fra rapporteringsplikten skal inntre».¹⁶³ Tilsynsrådet har presisert at det innebærer at partene «må stå så langt fra hverandre at man vurderer å gå til søksmål, eller man har grunn til å vente en forlikssklage eller stevning».¹⁶⁴

Tilsynsrådet har også uttalt at et råd om rettssak ikke kan være motivert av et ønske om å komme inn under unntaksbestemmelsen, og at hvis advokaten eller klienten bringer inn søksmål for å omgå hvitvaskingsregelverket, vil ikke unntaksbestemmelsen få anvendelse.¹⁶⁵

4.3 Gjelder rapporteringsplikten hvis advokater får mistanke om at de selv har begått hvitvasking eller terrorfinansiering?

En praktisk situasjon kan være at en advokat oppdager at hen kan ha gjort seg skyldig i hvitvasking eller terrorfinansiering etter at en transaksjon har blitt gjennomført. Spørsmålet blir da om advokaten på eget initiativ må rapportere hendelsen til Økokrim. Problemstillingen er kanskje særlig relevant for de store advokatfirmaene som håndterer et betydelig antall klienter og transaksjoner daglig. Forutsetningen her er at den rapporteringspliktige faktisk har overtrådt straffeloven §§ 135 om terrorfinansiering og 337 om hvitvasking.

I tilfeller hvor advokaten rapporterer til Økokrim av eget initiativ etter hvitvaskingsloven § 26 første ledd, vil rapporteringsplikten ikke være foranledningen til en konkret mistanke.¹⁶⁶ På dette tidspunktet har ikke Økokrim mottatt informasjon fra advokaten som kan danne grunnlag for en slik mistanke. Ettersom det ikke er åpnet etterforskning mot advokaten vil ikke taushetsretten i straffeprosessloven § 232 komme til anvendelse. Overtredelse av

¹⁶² Tilsynsrådet (2021), s. 50 (punkt 6.3.2).

¹⁶³ Ot.prp. nr. 72 (2002-2003), s. 58 (punkt 6.3.4).

¹⁶⁴ Tilsynsrådet (2021), s. 51 (punkt 6.3.2).

¹⁶⁵ Tilsynsrådet (2021), s. 51 (punkt 6.3.2).

¹⁶⁶ Ole-Kristian Michalsen, *Rapporteringsplikten og selvinkrimineringsvernet*, kapittel 8 i Høgberg og Stridbeck (2008), s. 143

rapporteringsplikten er straffesanksjonert etter hvitvaskingsloven § 51 og kan straffes med overtredelsesgebyr etter hvitvaskingsloven § 49. Utgangspunktet blir dermed at advokaten er pålagt en straffesanksjonert plikt til å rapportere også forhold der hen har mistanke om at hen selv har begått eller medvirket til hvitvasking.¹⁶⁷

Hvitvaskingsloven fastsetter ingen begrensninger forplikten til å rapportere til Økokrim, og fremstår følgelig absolutt. Vernet mot tvungen selvinkriminering fremkommer av Norges folkerettslige forpliktelser som er gjennomført i norsk rett, jf. menneskerettsloven § 2.¹⁶⁸ Selvinkrimineringsvernet fremgår ikke eksplisitt av EMK artikkel 6 nr. 1, men EMD har lagt til grunn at kravet til en rettferdig rettergang innebærer et vern mot tvungen selvinkriminering.¹⁶⁹ Høyesterett har uttalt at «[d]et er et grunnleggende rettsstatsprinsipp at den som er mistenkt for en straffbar handling, har rett til å forholde seg taus, og ikke har noen plikt til å bidra til egen strafffellelse».¹⁷⁰

Spørsmålet blir dermed om EMK artikkel 6 nr. 1 likevel kan medføre at et unntak for informasjon som kan føre til selvinkriminering må innfortolkes, slik at advokaten kan unnlate å rapportere til Økokrim.

Anvendelsesområdet i EMK artikkel 6 er beskrevet ved ordlyden «criminal charge». Praksis fra EMD viser at «hvis det foreligger en noenlunde spesifikk mistanke rettet mot en bestemt person, vil vedkommende kunne bli ansett som «charged»».¹⁷¹ I den gitte situasjonen vil det imidlertid ikke være rettet en spesifikk mistanke mot noen, ettersom det kun er advokaten som vet eller tror at hen har begått en straffbar hvitvasking. Hvitvaskingsutvalget har tatt til orde for at gebyrileggelse «har et pønalt formål og anses som straff etter EMK artikkel 6».¹⁷²

¹⁶⁷ Michalsen (2008), s. 143

¹⁶⁸ Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (heretter menneskerettsloven).

¹⁶⁹ *Funke mot Frankrike* [GC] 1993, no. 10828/84 avsnitt 44 og *Saunders mot Storbritannia* [GC] 1996, no. 19187/91 avsnitt 68.

¹⁷⁰ Rt. 1999 s. 1269 A (Fengselsbetjentdommen), s. 1271.

¹⁷¹ Se Rui, Ringen og Rørholt (2021), s. 309 med videre henvisninger.

¹⁷² NOU 2016: 27, s. 168 (punkt 10.5.4.2.1).

Rettspraksis støtter også at overtredelsesgebyr skal anses som straff etter konvensjonens forstand.¹⁷³

I internasjonal menneskerettspraksis er det begrenset med veiledning når det gjelder spørsmålet om selvinkrimineringsvernet gjelder på et så tidlig stadium. EMD har ikke tatt stilling til hvorvidt en generell lovbestemt plikt til å melde fra om mulige straffbare handlinger utgjør en «charge». Det skyldes at domstolen begrenser seg til konkrete vurderinger av faktiske hendelsesforløp. Gjeldende rett synes å være at advokaten må melde selvinkriminerende opplysninger. En uheldig konsekvens av dette kan imidlertid repareres ved å nekte beviset ført. Myndighetenes behov for informasjon fra rapporteringspliktige som er utsatt for hvitvasking støtter denne tilnærmingen. På den andre siden vil det være lite hensiktsmessig hvis en advokat må angi seg selv, men ikke kunne påberope seg beskyttelse før de tvungne opplysningene faktisk benyttes.

Rettsikkerhetshensyn som ligger til grunn for selvinkrimineringsvernet er tradisjonelt mer tungtveiende enn effektivitetshensyn.¹⁷⁴ Formålsbetraktninger taler også for at selvinkrimineringsvernet etter EMK artikkel 6 nr. 1 «gjelder fra det tidspunkt den rapporteringspliktige vet eller tror at han har begått straffbar handling».¹⁷⁵ Det avgjørende må være om advokaten kan legge til grunn at hen senere vil bli straffet for å ikke ha rapportert seg selv til Økokrim.¹⁷⁶ Hvis advokaten med overveiende sannsynlighet kan forvente at en rapportering vil føre til straffeforfølgning, bør situasjonen anses som tilstrekkelig.

Ifølge Professor Rui fraviker EMD, men hensyn til uskyldpresumsjonen i EMK artikkel 6 nr. 2, kravet om formell tiltale «charged» til fordel for en mer praktisk og effektiv konvensjonsbeskyttelse.¹⁷⁷ Lovkommentaren hevder også at det samme prinsippet bør gjelde for selvinkrimineringsvernet, og at taler for å gi EMK artikkel 6 anvendelse i situasjoner hvor den rapporteringspliktige er pålagt å gi inkriminerende informasjon på eget initiativ.¹⁷⁸

¹⁷³ Rt. 2014 s. 620 A (Akvakultur) premiss 47.

¹⁷⁴ Michalsen (2008), s. 143.

¹⁷⁵ Rui (2012), s. 357.

¹⁷⁶ Rui (2012), s. 357.

¹⁷⁷ Rui, Ringen og Rørholt (2021), s. 310.

¹⁷⁸ Rui, Ringen og Rørholt (2021), s. 310.

Tilnærmingen støttes av annen juridisk litteratur.¹⁷⁹ Øyen drøfter også spørsmålet om når en rapporteringspliktig skal anses som «charged», men gir ingen konkrete retningslinjer for løsningen.¹⁸⁰

Hvitvaskingslovens forarbeider berører ikke spørsmålet, og det taler sterkt for at det ikke har vært intensjon å gjøre innhugg i prinsippet.¹⁸¹

Det må således kunne legges til grunn at advokater som oppdager at hen kan ha gjort seg skyldig i hvitvasking eller terrorfinansiering etter at en transaksjon har blitt gjennomført ikke har rapporteringsplikt etter hvitvaskingsloven § 26.¹⁸² En annen løsning vil bryte med det selvinkrimineringsvernet søker å beskytte borgerne mot. Dersom det legges til grunn at rapporteringspliktige kan straffes for forhold som de selv har meldt fra om til Økokrim, vil det i praksis medføre at store deler av rapporteringsplikten faller bort.¹⁸³

¹⁷⁹ Michalsen (2008), s. 143 og Niels Kristian Axelsen og Roald Hopsnes, «Hvitvaskingsloven», *Tidsskrift for strafferett* nr. 1 (2005) s. 9–45, på s. 35

¹⁸⁰ Ørnulf Øyen, *Vernet mot selvinkriminering i straffeprosessen*, Fagbokforlaget 2010, s. 270–271.

¹⁸¹ Michalsen (2008), s. 143.

¹⁸² Se Rui, Ringen og Rørholt (2021), s. 311 og Michalsen (2008), s. 143.

¹⁸³ Se Rui, Ringen og Rørholt (2021), s. 311.

5 Avsluttende betraktninger

Masteroppgaven har tatt sikte på å gi en fremstilling av reglene om advokaters undersøkelses- og rapporteringsplikt etter hvitvaskingsloven. Det vil presenteres noen avsluttende betraktninger på bakgrunn av analysene som er gjennomført.

Temaet viser at advokater står i særstilling i forhold til hvitvaskingslovens regler. Advokatene opererer innenfor et komplekst landskap, hvor lovgivers mål om å forebygge og avdekke hvitvasking og terrorfinansiering, fremstår i kontrast til behovet for å opprettholde taushetsplikten og fortrolighet til klienten. Det er på den ene siden nødvendig å ha effektive tiltak for å bekjempe hvitvasking og terrorfinansiering, samtidig som taushetsplikten er et grunnleggende prinsipp i nasjonal rett. Vi har derfor et behov for klare regler som tar hensyn til både lovens krav og klientens rettigheter.

Både tolkningen av advokaters særskilte unntak fra rapporteringsplikten og hvitvaskingslovens anvendelsesområde for advokater er omdiskutert i litteraturen. På den ene siden kan Tilsynsrådets lovtolkning risikere at det rapporteres om forhold som bryter med klientens rett til konfidensialitet, som også er straffbart. På den andre siden kan Advokatforeningens lovtolkning av unntaket etter hvitvaskingsloven § 26 tredje ledd føre til brudd på hvitvaskingslovens forpliktelser og at en unnlater å rapportere om forhold som det bør rapporteres om. Hvis lovens anvendelsesområde samsvarer med unntaket fra rapporteringsplikten vil man i realiteten sjeldent kunne innrapportere eventuell mistanke om hvitvasking eller terrorfinansiering. Dersom hvitvaskingslovens anvendelsesområde begrenses til å kun gjelde «uegentlig advokatvirksomhet», kan det reises tvil om advokater faktisk har en rapporteringsplikt i det hele tatt. Det vil kunne stride mot nasjonale forpliktelser overfor EØS, hvis rapporteringsplikten i praksis ikke gjelder for advokater.

Uklarheter i tolkningen av rekkevidden av unntaket fra rapporteringsplikten for advokater er uheldig og problematisk av flere grunner. For det første kan det føre til usikkerhet for advokater om når rapporteringsplikten gjelder, som kan føre til at de er mer tilbakeholdne med å rapportere mistenkelige forhold. På den andre siden kan det tenkes at advokater rapporterer i tilfeller hvor de egentlig er unntatt fra rapporteringsplikten for å være på den sikre siden. En annen konsekvens er at klienter kan miste tilliten til om informasjon de deler med advokaten blir rapportert til myndighetene. For at advokater skal kunne ivareta klientens interesser, er det sentralt at «enhver som søker bistand kan stole på at ingenting av det som

blir meddelt advokaten, bringes videre».¹⁸⁴ Høyesterett har også lagt til grunn at et sterkt vern av tillitsforholdet mellom klienter er «avgjørende for at advokater skal kunne fylle sin rettsstatlige rolle, ikke minst ved å bidra til at partene får en rettferdig rettergang».¹⁸⁵

Det er utvilsomt et behov for en rettslig avklaring av problemstillingene. Spørsmålene vil kunne få avklaring i en straffesak mot en advokat for overtredelse av bestemmelsen eller ved ileggelse av overtredelsesgebyr eller straff etter hvitvaskingsloven §§ 49 og 51. Det vil naturligvis være uklart hvordan domstolene vil avveie og balansere hensynene som gjør seg gjeldende i grensetilfellene. Klarhet rundt anvendelsesområdet og unntaket fra rapporteringsplikten er av essensiell betydning for både advokater, klienter og myndighetene.

Endelig kan det stilles spørsmål ved om advokater har en nytteverdi som rapporteringspliktige etter hvitvaskingsloven. Advokater leverte 23 av 23 704 MT-rapporter i løpet av 2023.¹⁸⁶ Det er relativt lite, og det kan stilles spørsmålsteget til hvorfor det er så lavt. I Ifølge Tilsynsrådet er hvitvaskingsloven dårlig tilpasset advokaters virksomhet, som kan skape en sårbarhet.¹⁸⁷ Det er derfor essensielt å oppnå klarhet i regelverket for advokater, slik at undersøkelses- og rapporteringsplikten kan få en bedre effekt. Dette vil kunne bidra til å styrke kampen mot hvitvasking og terrorfinansiering, samt sikre at advokatstandens integritet og profesjonalitet opprettholdes.

¹⁸⁴ HR-2018-104-A premiss 30 med videre henvisninger.

¹⁸⁵ HR-2018-104-A premiss 30.

¹⁸⁶ Tilsynsrådet, *Årsrapport*, 2023, s. 15 (lest 02.03.2024).

¹⁸⁷ Økokrim (2022), s. 146.

Referanseliste

Norsk lovgivning

Grunnloven	Lov 17. mai 1814 Kongerikets Norges Grunnlov.
Straffeloven 1902	Almindelig borgerlig Straffelov 22. mai 1902 nr. 10.
Domstolloven	Lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene.
Straffeprosessloven	Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker.
EØS-loven	Lov 27. november 1992 nr. 109 om gjennomføring i norsk rett av hoveddelen i avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) mv.
Menneskerettsloven	Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett.
Straffeloven 2005	Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff.
Twisteloven	Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister.
Hvitvaskingsloven	Lov 1. juni 2018 nr. 23 om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering.

Norske lovforarbeider og andre publikasjoner fra det offentlige

Ot.prp. nr. 72 (2002-2003)	Lov om tiltak mot hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger mv.
NOU 2007: 10	Om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering. Gjennomføring av EØS-regler tilsvarende EUs tredje hvitvaskingsdirektiv i norsk rett.
Ot.prp. nr. 3 (2008-2009)	Lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv.
Økokrim (2011)	Økokrim, <i>Tendrapport om hvitvasking</i> , 2011.

NOU 2016: 27	Ny lovgivning om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering II.
Innst.271 L (2017-2018)	Innstilling frå finanskomiteen om Lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering.
Prop. 40 L (2017-2018)	Lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering.
Finanstilsynet (2019)	Finansdepartementet, <i>Spørsmål om rekkevidden av unntaket fra rapporteringspliktige for advokater</i> , brev 19/1897-5, 30.09.2019.
Prop. 214 L (2020-2021)	Lov om advokater og andre som yter rettslig bistand (advokatloven).
Tilsynsrådet (2021)	Tilsynsrådet for advokatvirksomhet, <i>Veiledning: Til etterlevelse av hvitvaskingsregelverket i advokat- og rettshjelpsvirksomhet</i> , (sist oppdatert 9. september 2021), (lest 19.01.2024).
RFT-2022-4	Finanstilsynet, <i>Veileder til hvitvaskingsloven</i> , rundskriv 4/2022.
Økokrim (2022)	Økokrim, <i>Nasjonal risikovurdering – hvitvasking og terrorfinansiering</i> , 2022.

Norske rettsavgjørelser

Rt. 1999 s. 1269 A (Fengselsbetjentdommen)

Rt. 2000 s. 1811 P (Finanger I)

Rt. 2010 s. 1638 A

Rt. 2011 s. 1 A

Rt. 2012 s. 1639 U

Rt. 2014 s. 620 A (Akvakultur)

Rt. 2014 s. 773 A

HR-2018-104-A

HR-2024-761-A

EU-direktiv

- Direktiv 2001/97/EF Europaparlamentets- og Rådsdirektiv 2001/97/EF av 4. desember 2001 om endring av rådsdirektiv 91/308/EØF om tiltak for å hindre at det finansielle system brukes til hvitvasking av penger (EUs andre hvitvaskingsdirektiv).
- Direktiv 2005/50/EF Europaparlamentets- og Rådsdirektiv 2005/60/EF av 26. oktober 2005 om tiltak for å hindre at det finansielle system brukes til hvitvasking av penger og finansiering av terrorisme (EUs tredje hvitvaskingsdirektiv).
- Direktiv 2015/849 Europaparlamentets- og Rådsdirektiv 2015/849 av 20. mai 2015 om forebyggende foranstaltninger mot anvendelse av det finansielle system til hvitvasking av penger eller finansiering av terrorisme (EUs fjerde hvitvaskingsdirektiver).
- Direktiv 2018/843 Europaparlamentets- og Rådsdirektiv 2018/843 av 30. mai 2018 om endring av direktiv 2015/849 om tiltak for å hindre at finanssystemet brukes til hvitvasking av penger eller finansiering av terrorisme, og om endring av direktiv 2009/138/EF og 2013/36/EU (EUs femte hvitvaskingsdirektiv).
- Direktiv 2018/1673 Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2018/1673 af 23. oktober 2018 om strafferetlig bekæmpelse af hvidvask af penge (EUs sjette hvitvaskingsdirektiv).

EMD-praksis

- Funke mot Frankrike Case of *Funke v. France* [GC], no. 10828/84, 25. februar 1993.
- Saunders mot Storbritannia Case of *Saunders v. the United Kingdom* [GC], no. 19187/91, 17. desember 1996.
- Michaud mot Frankrike Case of *Michaud v. France* [J], no.12323/11, 6. desember 2012.

Internasjonale avtaler

- EØS-avtalen Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde, 2. mai 1992.

Litteratur og tidsskrifter

- Axelsen og Hopsnes (2005) Axelsen, Niels Kristian og Roald Hopsnes, «Hvitvaskingsloven», *Tidsskrift for strafferett* nr. 1 (2005) volum 5, s. 9–45.
- Eriksen (2012) Eriksen, Christoffer C., «Om rettspolitikk», *Kritisk Juss* nr. 4 (2012) volum 38, s. 139–157.
- FATF (2013) FATF, *Methodology for Assessing Technical Compliance with the FATF Recommendations and the Effectiveness of AML/CFT Systems*, Paris 2013 (<https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/methodology/FATF%20Methodology%2022%20Feb%202013.pdf.coredownload.pdf>) (lest 26.04.03).
- Høgberg og Stridbeck (2008) Høgberg, Alf Petter, Ulf Stridbeck (red.), *Hvitvasking*, Universitetsforlaget 2008.
- Libell (2018) Libell, Henrik Pryser, «Lynkurs: Hva er nytt i ny hvitvaskingslov – for advokater», *Juridika Innsikt*, (sist oppdatert 11.10.2018)

- <https://juridika.no/innsikt/lynkurs-hva-er-nytt-i-ny-hvitvaskingslov-for-advokater>) (lest 12.04.2024).
- Lindman-Johannesen Lindman-Johannesen, Carine, *Karnov lovkommentar: Hvitvaskingsloven*, lovdata.no (lest 16.04.2024).
- Michalsen (2008) Michalsen, Ole-Kristian, «Rapporteringsplikten og selvinkrimineringsvernet» (kapittel 8) i *Hvitvasking*, Alf Petter Høgberg og Ulf Stridbeck (red.), Universitetsforlaget 2008, side 123–151.
- Regjeringen (2004) Justis- og beredskapsdepartementet, *Regjeringens handlingsplan mot økonomisk kriminalitet*, 9. juni 2004 (<https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/fi/n/red/2004/0031/ddd/pdfv/213037-handlingsplanen.pdf>).
- Rui (2012) Rui, Jon Petter, *Hvitvasking: Fenomenet, regelverket, nye strategier*, Universitetsforlaget 2012.
- Rui, Ringen og Rørholt (2021) Rui, Jon Petter, Gunnar Holm Ringen og Kristine Frivold Rørholt, *Hvitvaskingsloven. Lovkommentar*, Universitetsforlaget 2021.
- Rui (2023) Rui, Jon Petter, «Om bankers rett til avslag/oppsigelse og likt til avvisning og avvikling av kundeforhold grunnet i hvitvaskingsloven», *Tidsskrift for forretningsjus* nr. 1 (2023) s. 2–49.
- Rørholt Rørholt, Kristine Frivold, *Norsk lovkommentar: Hvitvaskingsloven*, rettsdata.no (lest 16.03.2024).
- Skoghøy (2018) Skoghøy, Jens Edvin A., *Rett og rettsanvendelse*, 1. utgave, Universitetsforlaget 2018.
- Stenbeck Stenbeck, Henriette, *Karnov lovkommentar: Hvitvaskingsloven*, lovdata.no (lest 17.03.2024).

Øyen (2010)

Øyen, Ørnulf, *Vernet mot selvinkriminering i straffeprosessen*, Fagbokforlaget 2010.

Øvrige publikasjoner

Advokatforeningen, *Regler for god advokatskikk*, (sist oppdatert 21.12.2023)

<https://www.advokatforeningen.no/advokatetikk/regler-og-retningslinjer/regler-for-god-advokatskikk/> (lest 14.03.2024).

Advokatforeningen, *Advokater har plikt til å frasi seg oppdrag ved mistanke om hvitvasking*, (sist oppdatert 12.12.2023)

<https://www.advokatforeningen.no/aktuelt/nyheter/2023/desember/advokater-har-plikt-til-a-frasi-seg-oppdrag-ved-mistanke-om-hvitvasking/> (lest 14.03.2024).

Advokatforeningen, *Veileder om advokaters unntak fra rapporteringsplikten etter hvitvaskingsloven § 26 tredje ledd* (sist oppdatert 15.11.2022)

<https://www.advokatforeningen.no/globalassets/hvitvasking/unntak-fra-rapporteringsplikt---advokatforeningen-15.11.22.pdf> (lest 16.03.2024).

Lunde, Andreas, *Når skal det rapporteres? Økokrim* (sist oppdatert 24. august 2021)

<https://www.okokrim.no/naar-skal-det-rapporteres.475345.no.html> (lest 22.04.2024).

Rui, Jon Petter, «Finansdepartementets lovtolkning fremstår uriktig», *Advokatbladet* 7. januar 2020, <https://www.advokatbladet.no/hvitvasking-tilsynsradet/finansdepartementets-lovtolkning-fremstar-uriktig/146402> (lest 23.04.2024).

Tilsynsrådet, *Årsrapport (2023)*, [https://tilsynet.no/rapporter/_attachment/inline/93564c6c-8599-4b12-9f17-](https://tilsynet.no/rapporter/_attachment/inline/93564c6c-8599-4b12-9f17-240305f7092f:bec567bf045fb2adeb00b353bd3ead5ea388f4fb/Tilsynsradets%20arsrapport%20for%202023%20-%20signert.pdf)

[240305f7092f:bec567bf045fb2adeb00b353bd3ead5ea388f4fb/Tilsynsradets%20arsrapport%20for%202023%20-%20signert.pdf](https://tilsynet.no/rapporter/_attachment/inline/93564c6c-8599-4b12-9f17-240305f7092f:bec567bf045fb2adeb00b353bd3ead5ea388f4fb/Tilsynsradets%20arsrapport%20for%202023%20-%20signert.pdf) (lest 02.03.2024).

Økokrim, *Statistikk MT-rapporter (2023)*, <https://www.okokrim.no/statistikk-mt-rapporter.565566.no.html> (lest 02.03.2024).

